

Ірина ОРЛЕВИЧ

*доктор історичних наук, старший науковий співробітник
завідувач відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
науковий співробітник
Інституту релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7530-9833>
e-mail: i.orlevych@gmail.com*

РУСОФІЛИ ГАЛИЧИНИ ТА ПОЛЬСЬКА ВЛАДА МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ: МІЖ ПРОТИСТОЯННЯМ І СПІВПРАЦЕЮ¹

Розкрито відродження русофільства (москвофільства) в міжвоєнний період і його інституалізацію в РНО 1923 р. Показано, що цьому сприяли конформізм представників цієї течії щодо польської влади й підтримка з її боку, що дало змогу офіційно уконституюватися в новій політичній системі. Простежено диференціацію тогочасного москвофільського руху (розкол у 1926 р. та утворення РАП), яку спричинили намагання державної влади використати РАП для роз'єднання українських політичних сил і прагнення членів цієї партії заволодіти Народним домом.

Розглянуто позицію москвофілів щодо тогочасних актуальних питань для українців Галичини в галузі науки, освіти, економіки та релігії, порівняно з позицією польської влади.

Схарактеризовано ставлення русофілів до уряду, участь у владних структурах і кампаніях (зокрема у виборах 1928 р. і 1930 р.). Визначено відмінності між РНО та РАП, зокрема в їхніх відносинах із владою, оцінці пацифікації та інших складних сторінок історії українсько-польських взаємин.

Проаналізовано термінологічні характеристики русофілів, їхні ідейні переконання і розуміння їх польською владою, її офіційні означення українців та представників русофільства.

Проілюстровано кількісний і якісний склад політичної еліти міжвоєнного москвофільства, з'ясовано їхню професійну заангажованість, рівень освіти, можливості кар'єрного росту для українців у міжвоєнній Польщі.

Ключові слова: русофіли/москвофіли, Русска народна організація, Русска аграрна партія, Друга Річ Посполита, міжвоєнний період.

Москвофільська/русофільська партія, яка зародилася у XIX ст. і певний час відігравала позитивну роль у протистоянні колонізаційним впливам, під час Першої

¹ Стаття підготовлена в межах проєкту «Досліджуйте в Україні» Центру Мєрошевського / Centrum Mieroszewskiego.

світової війни дискредитувала себе заявами про входження Галичини до складу Росії та підтримкою російської окупаційної влади на галицьких теренах. Здавалося, що після 1918 р. ця політична течія відійде в минуле, але вона знову відродилася в Польській державі, до якої 1923 р. увійшли західноукраїнські землі. Опіраючись на конформізм і здатність пристосовуватися до всіх політичних режимів, москвофіли шукали прихильності в новій владі, виявляючи віропідданські почуття і в такий спосіб забезпечуючи собі право на існування.

Мета статті – розглянути причини відродження русофільства у 20-х роках ХХ ст. у Східній Галичині та роль польської влади; показати співпрацю і протистояння русофілів та польського уряду у сферах економіки, науки й освіти, релігії, питаннях мови; простежити внутрішню політичну диференціацію міжвоєнного русофільського руху і встановити її причини; схарактеризувати участь русофілів у виборчих кампаніях 1928 р. і 1930 р.; дослідити відмінності у взаєминах між польською владою й обома русофільськими партіями – Русскою народною організацією (РНО) та Русскою аграрною партією (РАП); сформувати колективний просопографічний портрет русофільських діячів; описати встановлені на рівні держави етнонімічні норми (щодо використання етнонімів «русин», «руський», «українець»); означити підставові ідеологічні засади русофільського світогляду та його сприйняття польською владою.

Запропонована тематика не була спеціальним об'єктом дослідження в українській та зарубіжній історіографії. Певні аспекти проблематики розкрито в роботах Олександра Зайцева (Зайцев, 1999; Зайцев, 2022), Івана Зуляка (Зуляк, 2011), Ірини Орлевич (Орлевич, 2022) та ін. Частково висвітлена у статтях польських істориків: Ярослава Мокляка (Jarosław Moklak) (Moklak, 1993; Moklak, 1997), Анджея Ајненкеля (Andrzej Ajnenkiel) (Ajnenkiel, 1989; Ajnenkiel, 1998), Яна Пісулінського (Jan Pisuliński) (Pisuliński, 2004), Магдалени Новак (Magdalena Nowak) (Nowak, 2007) та ін.

Інституалізація русофілів. Невизначеність правового статусу Галичини впродовж 1919–1923 рр. загострила внутрішньо- та міжпартійні суперечки в українському політикумі, пов'язані переважно з різновекторністю зовнішньополітичних орієнтацій та неоднорідністю ставлення до польської влади. Боротьба різних напрямів відбувалася і в русофільському таборі.

У час національно-визвольних змагань після 1918 р. русофіли відновили діяльність у Галичині. 24 листопада 1918 р. вони зорганізувалися в Руський виконавчий комітет (рос. Русский исполнительный комитет (РИК), РІК), який очолив Володимир Курилович, а згодом Андрій Алексєвич (Вальницький, 1919, с. 6–7).

Чинниками, які детермінували суперечності в багатьох тогочасних українських партіях, зокрема і русофілів, було ставлення до Польської держави й об'єднання українських політичних сил – Міжпартійної ради (Кубійович, 1994, с. 1573; Зайцев, 2007, с. 55).

У середовищі РІК поступово виділилася правниця (пресовий орган «Русський голос», також публікації в урядових виданнях «Слово польське», «Рјечпосполіта»), яку формували здебільша політики старшого покоління, що виступали за співпрацю з поляками (серед лідерів – Володимир Труш, Ганна Григорій Малець, Ілля Винницький), і лівниця (пресовий орган «Воля народа»), яка не визнавала польської

адміністрації у Східній Галичині (лідери – Кирило Вальницький, Кузьма Пелехатий, Мирон Заяць). До лівого крила РІК належали діячі, які ще до війни творили лівицю русофільської партії й були прихильниками соціалістичних ідей та більшовицької Росії. На відміну від правих, вони не займали ворожої позиції щодо українських національних сил (Radziejowski, 1976).

«Лівокурсники» з РІК разом із діячами інших українських партій брали участь у протестах проти влади. Вони бойкотували перепис населення 30 вересня 1921 р.², заперечуючи його законність через те, що Східна Галичина ще не входила до складу Польщі; виступали проти розпорядження від 20 червня 1921 р. Військового міністерства у Варшаві, за яким чиновники «руської» (сюди москвофіли відносили українців Східної Галичини всіх суспільно-політичних орієнтацій), німецької та єврейської національностей на східногалицьких теренах мали відбувати військову повинність на користь Польської держави, у такий спосіб приймаючи польське громадянство (Воля, 1921); ігнорували вибори до сейму та сенату 1922 р. (Torzecki, 1989, s. 42). До повного бойкоту цих виборчих кампаній закликав очільник уряду Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) Євген Петрушевич, який наголошував, що участь у них означатиме визнання польської влади (Красівський, 2008, с. 346; Соляр, 2011, с. 240).

Підтримували «лівокурсники» й тактику терору, яку українські активісти застосовували щодо польських чиновників. У вересні 1921 р. Степан Федак здійснив замах на Юзефа Пілсудського (Józef Piłsudski) під час відвідин Львова, важко поранивши львівського воєводу Антоні Грабовського (Antoni Grabowski) (Зашкільняк, Крикун, 2002, с. 461). На засіданні комітету від 27 вересня 1921 р. ліві заявили, що Іван Лісковацький та Іван Костецький перебувають поза Галицко-руською організацією, оскільки ті були на банкеті на честь Юзефа Пілсудського за годину після замаху на нього (Зашкільняк, Крикун, 2002, с. 461). Представники лівого крила РІК, яким імпонували дії українських національних сил, засуджували таку вірнопідданість І. Лісковацького й І. Костецького.

Розкол русофільського руху на право- та лівокурсників привів до створення, відповідно, Русской народної організації (РНО) і радянофільської партії «Народна воля» (Орлевич, 2013, с. 200). РНО інституалізувалася в 1923 р. (очільником став В. Труш, директор гімназії зі Станіславова). Її члени декларували вірність ідеям своїх попередників, зокрема єдності «руського народу», а також усіляко демонстрували власну лояльність до нової політичної влади, завдяки якій «руській народ» у Галичині, що до 1918 р. начебто «не давав майже знаку життя», тепер «воскресав» (Єдиний, 1922). До найважливіших вимог РНО належали: територіальна автономія «руських земель» у складі Польської держави; формування державного «руського» шкільництва та заснування «руського» університету; рівність «руських» у громадянських правах із поляками; сільськогосподарська реформа. Ідеологічно консервативна (захищала вже на тоді анахронічну теорію єдиного «руського народу», поява якого нібито сягала ще Русі), ця партія, однак, сповідувала і певні соціалістичні ідеї, що виявлялося в намаганні захищати права селянства як найчисленнішої верстви

² Згідно з далеко не об'єктивним переписом населення Польщі 1921 р., українці становили майже 15 % мешканців держави, поляки – 69 %, євреї – 10 %. Інші меншини (німці, чехи та білоруси) були нечисленними (Ковач, 2020, с. 238).

населення, забезпечивши їй всебічний соціальний розвиток і необхідне отримання матеріальних та культурних благ.

Партію «Народна воля», засновану в середині 1924 р., очолювали Кирило Вальницький (юрист за освітою, марксист), Кузьма Пелехатий (співпрацював із комуністами з 1919 р.), Микола Заяць, М. Голінатій (ім'я не встановлено) (поет). Того ж року партія змінила назву на «Воля народу». Відтоді вона ще більше наблизилася до українофільського руху, наголошуючи на бажанні брати спільну з українськими партіями участь у національно-визвольних змаганнях (Орлевич, 2013, с. 205).

У 1924 р. польська адміністрація повернула русофілам їхні товариства – Ставропігію, «Галицько-руську матицю» та Товариство ім. М. Качковського, а для «Народного дому» призначала комісарів із русофільського середовища. Саме навколо «Народного дому» й відбувалися всі основні події в міжвоєнній історії цього руху: формування нової партії, боротьба україно- і русофілів за цю інституцію між собою та з польською владою.

Політична сегментація колись монолітного русофільського табору відбулася в період підготовки польського політикуму до парламентських виборів 1928 р. Польський уряд головним своїм завданням ставив досягнення максимальної кількості голосів виборців і недопущення єдності українського політикуму (Соляр, 2011, с. 70). Тому угодові українські партії, які виникли протягом 1924–1926 рр., були створені за участю державних органів і активно ними підтримувалися (Сливка, 1985, с. 204).

Розколу русофільства в міжвоєнну добу сприяло змагання за Народний дім як одну з найбагатших українських установ. Особисті амбіції її лідерів (Лева Черкавського, Михайла Бачинського, Дмитра Яблонського, Івана Ліпечького, Олександра Лисяка, які в 1926 р. вийшли із РНО) знайшли підтримку провладних кіл, що обіцяли їм володіння цією інституцією в обмін на лояльність до Польської держави (Орлевич, 2022, с. 72).

Пропольські симпатії серед русофілів існували ще на початку 1920-х років – уже тоді виношувалися плани посісти провідні позиції в москвофільській партії (або ж сформувати нову), засвідчивши своє віронопідданство польському уряду і здобувши підтримку впливових осіб. Як зізнавався О. Лисяк, ідея створення альтернативної партії належала йому. Він відносив себе до тієї групи москвофілів, яка виступала проти спільного фронту з «українцями», звинувачуючи українські національні сили (на чолі з Костем Левицьким) у знищенні москвофільської партії в роки Першої світової війни своїми донесеннями (що не відповідало дійсності). Олександр Лисяк із перших же днів встановлення польської влади в Галичині зайняв угодову позицію, з чого нова державна адміністрація неодноразово користалася (Русска аграрна партія, 1929; Довкола, 1929).

Аналогічно щодо поляків позиціонував себе і Л. Черкавський. Ще раніше він одержав нібито пропозицію від президента Ради міністрів Леопольда Скульського (Leopold Skulski) сформувати партію, яка підтримувала би приєднання Східної Галичини до Польщі, за що польський уряд обіцяв: віддати цій новоствореній політичній силі Ставропігію, Народний дім та інші москвофільські інституції у краї, відібрані Австрією під час війни; на місце греко-католицьких єпископів і митрополитів, які були на боці українофілів, поставити москвофільське духовенство; ліквідувати у школах фонетичний правопис і запровадити етимологічний тощо (ЦДІАЛУ-3).

Ще однією одіозною постаттю, діяльність якої призвела до розколу московільства, був М. Бачинський³, який заявляв, що не згодився б на війну з Польщею задля Української держави. Він, зазначала газета «Діло», мав «на думці себе під тим народом, а не тих багатьох інтелігентних московфілів, що вступили були як добровольці до УГА» (Щоб неправда, 1931).

Ця група осіб 3 січня 1928 р. оголосила про створення Русской аграрной партії (РАП; очільник – О. Лисяк). Як і РНО, вона вважала себе правонаступницею русофільської партії, яку заснував ще Іван Наумович у XIX ст. (По поводу, 1928). Діячі РАП наголошували на її класовому селянському спрямуванні, при цьому визнаючи існування українців як окремого етносу, вірність ідеям єдності «русского народу», віковим культурним і релігійним цінностям, що свідчило про певний консерватизм, спрямований на утривалення давніх ідеологічних пріоритетів, порядків тощо.

Окремі елементи ідеології РАП будувала на «ідеях аграризма» (Голось народа, 1927), які набули популярності на східноєвропейських теренах у 20-х роках XX ст. Її основи заклали представники аграрно-економічної науки Росії, а згодом СРСР у другій половині XIX – першій половині XX ст. (Павлов, 2018, с. 168). Прихильником неонародницьких поглядів на проблеми аграрного розвитку був Пітірім Сорокін (Pitirim Sorokin) (Голось народа, 1926). Саме на його працю «Ідеї аграризму» опирався один з ідеологів РАП Д. Яблонський.

Як українофіли, так і русофіли ставили під сумнів заяви членів РАП про наміри захищати права «обездоленого селянства». Вони в унісон критикували цю партію, звинувачуючи в угодовстві щодо влади, бажанні заволодіти Народним домом, а ще потрапити до наступного складу виборних органів Польської держави – сейму і сенату (Русській голос, 1926). Українські національні сили розглядали РАП як крайню угодову партію, «групу служак» польської влади (Наші «русські», 1926).

Із приєднанням західноукраїнських земель до Польщі українське питання стало одним із найпроблемніших у внутрішній і зовнішній політиці Другої Речі Посполитої (Kaczmarek, 2010, s. 292), а також у суспільно-політичній діяльності різних партій та організацій на її теренах (Сливка, 1985, с. 105; Pisuliński, 2004, s. 164–165).

На початку діяльності РАП підтримували «вшехполяки», або «ендеки» (Народно-демократична партія Польщі) (Чорновол, 2011, с. 379), які в довоєнні роки активно сприяли галицьким русофілам. У час правління Ю. Пілсудського (Ajnenkiel, 1980, s. 7) діячі РАП продовжили співпрацю з новим урядом, більшість у якому становили «ендеки».

Найпопулярнішими тоді стали дві концепції: інкорпорації, яку пропонували польські націонал-демократи («ендеки» Єнджей Гертих (Jędrzej Giertych), Станіслав Грабські (Stanisław Grabski), Йоакім Бартошевіч (Joachim Bartoszewicz) на чолі з Романом Дмовським (Roman Dmowski)), і прометеїзму (федералізації), яка з'явилася в середовищі Польської соціалістичної партії (Юзеф Пілсудські, Тадеуш Голувко (Tadeusz Hołowko), Леон Васілевські (Leon Wasilewski), Влодзімеж Бончковські (Włodzimierz Bączkowski), Генрик Юзевські (Henryk Józewski), Юзеф Лободовські (Józef Łobodowski), Едмунд Харашкевіч (Edmund Charaszkiewicz)). Запропонована

³ У 1918 р., коли як австрійський офіцер потрапив в італійський полон, то видавав себе за поляка; а 1919 р., коли полонених поляків брали до польської армії Галлера, – заявив, що він російської національності.

«ендеками» концепція національної політики передбачала повну асиміляцію українців і білорусів (як «неісторичних», «недержавних» націй). Натомість концепція прометеїзму мала на меті утворення на базі польських, українських та білоруських земель федеративної держави Другої Речі Посполитої, головну роль у якій відіграватиме Польща (Ковач, 2020, с. 240, 242).

Табір «ендеків», який очолював Р. Дмовські, прагнув позбавити всі етнічні меншини права вільного національного й культурного розвитку, що означало передовсім колонізацію українців і білорусів (Tomaszewski, 1985, s. 182). Лідер народової демократії вважав за доцільне приєднати до Польщі всі землі, на яких була етнічна перевага або економічна й культурна домінація поляків – ішлося про Литву, частину Білорусі, Полісся, Волинь і Поділля. Решта спірних територій мали відійти Росії (Комар, 2011, с. 76).

Отже, «пілсудчики» орієнтувалися на «федералістичну» програму, а «ендеки» – на інкорпораційну. У міжвоєнні роки «федералістична» програма, зазнавши певних змін, стала відомою як доктрина «польського прометеїзму». Найбільшим ворогом польської державності «прометеїсти» вважали російський імперіалізм, зокрема його більшовицький різновид, відносячи до своїх завдань максимальне ослаблення Радянського Союзу через поділ на національні держави. Розпад СРСР у їхньому баченні мав стати результатом «майбутнього конфлікту цивілізованого Заходу, до якого вони зараховували й Польщу, з комуністичною Росією» (Демчишак, 2010; Комар, 2011, с. 74–75). Реалізація такої концепції в її внутрішньополітичному вимірі означала б державну асиміляцію українців Галичини, перетворення їх на громадян Польщі зі збереженням культурної ідентичності, а існування Української держави допускалося тільки на теренах УРСР. Ця ідеологія була взята на озброєння режимом «санакції», який встановився за Ю. Пілсудського (Ajnenkiel, 1980, s. 7).

Доктрина «прометеїзму», що була толерантнішою до українців, ніж «інкорпораційна», уможливила порозуміння між українськими політичними силами і санакційним режимом, яке ввійшло в історію як політика «нормалізації» українсько-польських відносин 1935–1939 рр.

Польські ліві угруповання – ППС (Польська соціалістична партія, пол. Polska Partia Socjalistyczna, PPS) і Соціал-демократія Королівства Польського і Литви – ставилися до РНО негативно. Значно кращим було ставлення до неї націонал-демократів, яких представляли польські «ендеки» (Гайдай, 2013, с. 19). Між цими флангами перебував польський правлячий табір на чолі з урядом (О національно-політичеськом, 1937).

Попри свою нечисленність і маловпливовість в українському соціумі, завдяки успішно реалізованій угодівій політиці щодо Польської держави, РАП домоглася багатьох поставлених цілей (як-от заволодіння Народним домом, Рільничим і Центральним кооперативними союзами тощо). До 1929 р. ця партія налічувала 26 філій. Її вплив обмежувався трьома повітами: Львівським, Коломийським і Станіславівським (Moklak, 1997, s. 71).

Вибори 1928 р. і 1930 р. У виборчій кампанії 1928 р. РНО планувала об'єднати свої елекційні зусилля з УНДО (Українським національно-демократичним об'єднанням) як найвпливовішою українською партією, однак та, з ідеологічних міркувань, відповіла відмовою. Це створило сприятливий ґрунт для появи виборчого блоку двох москвофільських партій (Орлевич, 2022, с. 79–80), які разом мали до 15 %

української інтелігенції, представленої в тогочасних парламентських структурах (Szumilo, 2007, s. 37). Польська ж влада воліла бачити об'єднаними саме галицьких москвофілів, щоби використати їх для розколу українського національного табору. Проте русофільський блок не здобув жодного мандата.

Після поразки на виборах 1928 р. РНО вирішила провести певну реорганізацію, надавши їй більш соціального виміру. Вона спрямувала діяльність на захист прав селянства, що становило більшу частину українського населення, і змінила назву на «Русская селянская організація» (PCO) (Русскій голос, 1928). Її керівником став Ілля Винницький, адвокат із Дрогобича.

Оголосивши винною в поразці, якої зазнали на виборах русофіли, PCO (Пустили, 1930), РАП розпочала угодовську політику, щоби зблизитися з лідерами провладної партії – ББСУ (Безпартійним блоком співпраці з урядом), та домогтися своєї основної мети – заволодіти Народним домом. Організаційно структура ББСУ викристалізувалася через півтора року після приходу до влади Ю. Пілсудського. Це політичне утворення задумувалося як варіант виборчого порозуміння, і йому намагалися надати характеру організації нового типу, понад- чи навіть антипартійної. Та, зрештою, ББСУ став звичайною партією, хоч і зосередженою в діяльності на парламенті (Chojnowski, 1979, s. 115).

Заручившись підтримкою влади, РАП усе впевненіше відстоювала свої позиції. Особливо міцними вони стали тоді, коли діяльності цієї партії почав сприяти режим «санації»⁴, зокрема в особі його львівських представників на чолі зі Здіславом Строньським (Zdzisław Stroński) (Із нор, 1929). Почалося все з того, що Лев Черкавський, Дмитро Яблонський, Іларіон Липецький висловили прихильність «одинковому» послу з Львівської округи З. Строньському (членові ББСУ – провідної політичної сили санаційного режиму до 1935 р., на зміну якій 1937 р. прийшов Табір національної єдності). Вони заявили, що москвофільська група «Голосу народу» голосувала за

⁴ «Санація», або санаційний режим, який запровадили після травневого перевороту 1926 р. прибічники Юзефа Пілсудського (Валери Славек (Walery Ślawek), Александер Пристор (Aleksander Prystor), Богуслав Медзіньскі (Bogusław Miedziński), Казімеж Сьвітальскі (Kazimierz Światalski), Адам Коц (Adam Koc), Ігнаці Мосьціцкі (Ignacy Mościcki), Тадеуш Голувко, Януш Єнджеєвіч (Janusz Jędrzejewicz) та ін.), мав на меті «оздоровлення» суспільного життя країни через згортання демократичних інститутів, обмеження прав парламенту та зміцнення виконавчої влади (президента, уряду). Його прихильники домоглися прийняття квітневої Конституції 1935 р., яка закріплювала у країні напівавторитарний режим. Була сформована політична програма, основу якої склали ідеї солідаризму, визнання пріоритету держави в суспільному житті. Допускалася можливість існування легальної політичної опозиції, але при цьому з опозиційними партіями та рухами велася боротьба (зокрема й насильницькими методами).

Після смерті Ю. Пілсудського в таборі «санації» посилюлися фракційні тенденції. Наростало протистояння т. зв. замкової групи (лідери Ігнаці Мосьціцкі та Євгеніуш Квятковскі (Eugeniusz Kwiatkowski)), що стояла на консервативних позиціях, і групи Едварда Ридза-Сьмігліго (Edward Rydz-Śmigły), яка мала ультранационалістичні тоталітарні погляди. Частина ж колишніх співпрацівників Ю. Пілсудського – В. Славек, А. Пристор, К. Сьвітальскі – опинилася на узбіччі політичного життя.

«Санація» так і не виробила власної концепції та конкретної програми національної політики. Щодо непольських народів, то її прихильники виступали за т. зв. державну асиміляцію (декларована повага до прав національних меншин в обмін на їхнє лояльне ставлення до держави). У політичній практиці «санація» виявлялася в посиленні функцій війська, школи й адміністрації як інструментів тиску на національні меншини (Faryś, 2002, s. 281–289).

проурядову «одинку», позаяк вважає її посла своїм репрезентантом та заступником і просить, щоб той заопікувався справою Народного дому, закріпивши цю установу за групою Черкавського. Здіслав Строньські пообіцяв свою протекцію (Містерії, 1928). Це було явне підлабузництво до провладної партії, з-під якого виразно проглядалося бажання здобути Народний дім.

Українські партії різко засудили урядову репресивну акцію під назвою «пацифікація», що була частиною політичної гри уряду з опозицією й особливою формою передвиборчої кампанії 1930 р. (Chojnowski, 1979, s. 159), із метою залякати населення Галичини, передовсім українське. Центральний комітет УНДО вимагав від уряду та місцевих органів влади припинити політичний терор проти українців. Спроби митрополита Греко-Католицької Церкви (ГКЦ) Андрея Шептицького досягнути порозуміння з урядовими колами Польщі для припинення «пацифікації» закінчилися невдачею. Українські політичні сили намагалися навіть привернути до цих репресій увагу світової громадськості (На вічну ганьбу, 1931). Такі надзвичайно важкі обставини елекційного процесу 1930 р. змусили український політикум уперше з 1922 р. (і востаннє) об'єднатися (Зайцев, 1993, с. 77). Утворився блок УНДО, УСРП (Української соціалістично-радикальної партії) та УСДП (Української соціал-демократичної партії), до якого приєдналися «Білоруська християнська демократія» й Білоруський селянський союз (Feliński, 1931, s. 596).

За твердженням РСО, ті вибори стали своєрідним рингом, на якому тривала боротьба польської опозиції та уряду. Маючи на меті зберегти свою лояльність до польського народу, ця партія не могла політично скооперуватися ані з проурядовими чинниками, ані з опозиційними. І хоча її діячі розуміли, що за відсутності блокування можуть повністю програти, проте вирішили не «втручатися у внутрішні справи іншого слов'янського народу» (Стрѣльба, 1930). РСО бачила своїм союзником у виборчій боротьбі УНДО, що мало засвідчити бажання до консолідації «руського» населення на панрусській і слов'янській платформі (Дальше, 1930). Незважаючи на ідеологічні розбіжності, гостру, а почасти й образливу риторичку на шпальтах часописів обох партій, РСО знову звернулася до УНДО із пропозицією йти на вибори одним блоком (Стрѣльба, 1930), але знову одержала відмову.

Польський уряд, як і в 1928 р., хотів, щоб обидві русофільські партії об'єдналися, і був невдоволений, що РСО постановила балотуватися самостійно (Орлевич, 2022, с. 84). РСО подала список під № 15 і закликала не голосувати проти «одинки» (ББСУ), до складу якої ввійшла РАП, хоча на першому місці того списку й була кандидатура маршалка Ю. Пілсудського (ЦДІАЛУ-6). РСО не виборола жодного мандата.

Члени РАП вважали, що РСО йде на поводу українських національних сил і її завдання – відтягнути голоси від ББСУ (Бачинський, 1930). РАП без застереження прийняла платформу співпраці з урядом, як і перелік кандидатів від проурядової «одинки», без огляду на те, що їхні агітаційні лозунги були відверто антиукраїнськими (Słowo, 1930; AAN-1). РАП виграла два мандати – їх здобули Михайло Бачинський та о. Йосиф Яворський, парох з Одещини. А оскільки греко-католицьким священникам було заборонено кандидувати, то А. Шептицький наклав на о. Йосифа церковну суспензу (Санація, 1930). Отож підтримана урядом РАП отримала один мандат і запоруку володіння Народним домом. РСО, натомість, залишалася поза легальним впливом на тогочасній політичній арені.

Ставлення москвофільських партій до складних сторінок історії українсько-польських взаємин. Різні позиції зайняли москвофільські партії і щодо «пацифікації». РСО, попри толерантність до польської влади, засуджувала таку жорстоку політику щодо українського населення. Члени цієї політичної організації, постійно нагадуючи про свою пасивність у польсько-українському протистоянні, кваліфікували власну участь у ньому як суто «духовну», сумуючи із приводу такого ворогування між «однією з найбільш видних течій південноруського народу» та польською суспільністю і закликаючи поляків «визнати себе слов'янами і вести себе щодо руських і, зокрема, українців по-слов'янськи, тобто по-братськи» (Голось народу, 1930). Ще однією підставою для засудження такої політики лідери РСО називали той факт, що під час «пацифікації» представників обох партій однаково заперечувала польська влада (Кто же, 1937).

Світова спільнота виступила з осудом дій польського уряду в Галичині. Майже вся українська діаспора у США й інших країнах світу одноставно засудила «пацифікацію». Були надіслані звернення до президента США Герберта Гувера (Herbert Hoover), до Генерального секретаря Ліги Націй, у кількох столицях відбулися багатолюдні демонстрації. Антиукраїнська державна політика обернулася для Польщі втратою престижу на міжнародній арені (Chojnowski, 1979, s. 161).

Що ж до позиції РАП, то її очільник М. Бачинський звинувачував у «пацифікації» одночасно і польську владу, що обрала нераціональний спосіб вирішення питання нацменшин, і «русську» сторону (тобто все українське населення), яка прагнула виходу Східної Галичини зі складу Другої Речі Посполитої та приєднання її теренів до Наддніпрянської України чи до радянської Росії (ААН-3, s. 21). Як бачимо, лідер РАП критикував діяльність усіх тогочасних українських партій національно-державницького спрямування.

На засіданні Адміністративної комісії сейму 20 січня 1930 р., коли обговорювали проблему «пацифікації» Східної Галичини, М. Бачинський як посол від ББСУ не підтримав внесення Українського клубу у справі слідства і покарання винних у репресіях (Вражіння, 1931). Проти виступила й парламентська більшість ББСУ загальною. Проте вперше за весь час існування польських сеймів, усі польські селянські клуби заявили про солідарність з українською позицією в «пацифікаційній» справі, відповідно проголосувавши. Утрималися тільки «ендеки» та представники «хадєції», а проти виступив лише Клуб ББСУ (Кедрин, 1931).

Антиукраїнською позицією відзначався М. Бачинський і в інших складних питаннях українсько-польських взаємин, негативно оцінюючи патріотично налаштовані національні сили, зокрема ГКЦ. Так, 7 грудня 1930 р. на шпальтах часопису «Голось народу» він опублікував статтю «Святий Юрь» зі звинуваченням її у зраді українського народу в усі найболючіші моменти його історії, зокрема в тому, що греко-католицьке духовенство не зупинило братовбивчої Польсько-української війни 1918–1919 рр. (Голось народу, 1930). На засіданні Адміністративної комісії сейму 21 січня 1931 р. цей очільник РАП протестував проти заяви українських послів, що Західна Україна, всупереч волі її населення, силою зброї була приєднана до Польщі. Він твердив, що «русский народ» у війну 1918 р. втягнули галицько-українські політики, які перебували на службі в Австрії, і ніколи не погодився б на війну з Польщею, якби не мета – створити Українську державу, повністю залежну від «австрійських німців» (Промова, 1931). На думку цього діяча, цілість і безпека

«руської нації» пов'язана з цілістю Польської держави, тож він і надалі вважає своїм обов'язком працювати в напрямі повного визволення власного народу з-під впливів шкідливої політики «панів лідерів “галицько-українських”» (Промова, 1931).

У Тернополі М. Бачинський та О. Яворський 21 квітня 1931 р. скликали віче під егідою Русської аграрної організації. Проводячи агітацію серед селян, доволі нечисленно представлених на цьому зібранні, М. Бачинський говорив про польсько-руську згоду і «благодаті, які спливають з ласки ББСУ на наш народ» (Посли, 1931).

У відозвах до уряду тогочасний лідер РАП намагався подати членів своєї партії як «старорусинів», ідеологія яких відрізняється від русофільської РСО. Фракція русофілів із РСО оголошувала єдність усіх «русских», стверджуючи, що літературною мовою місцевих русинів є російська, а їхня щоденна побутова мова – лише діалект (саме тому ця фракція видавала у Львові російськомовну газету). Фінансована царською Росією, РСО пропагувала російський націоналізм, православ'я і закликала до об'єднання Східної Галичини й Буковини з Російською імперією. За словами М. Бачинського, русини не визнавали культурної та національної спільності всіх російських племен, вважали, що їхньою мовою є мова Якова Головацького, Маркіяна Шашкевича і Івана Вагилевича (етимологічний правопис), були вірними унії, опиралися на давні традиції князів, які вели війни з Москвою і Києвом, були проти будь-якої злуки з Росією (AAN-2, s. 6). «РСО, – висноував М. Бачинський, – не орієнтуються ні на Варшаву, ні на червону Москву, ні на Берлін, а орієнтуються на майбутній націоналізм, який має появиться в Росії. Така орієнтація є мутною і блудною, з такою орієнтацією ця фракція не втримається на цьому терені. Майбутнє має лише фракція руска. Старорусини не аспірують ні направо, ні наліво, а стовідсотково визнають Державу Польську» (AAN-2, s. 11). Показово, що при цьому в періодиці РАП та її програмних документах продовжували використовувати термін «русский».

Трактування русофільських переконань часто трансформувалося відповідно до ситуації. Наприклад, 1929 р. голова РАП О. Лисяк акцентував, що їхня партія визнає єдність «русского народа и связь с Россией, так как Червоная Русь – колыбель целой Руси», тоді як М. Бачинський у вже згаданій відозві стверджував протилежне, але все ж у питанні мови і культури виступав за свободу вибору самим населенням, не нав'язуючи російської мови так «пристрасно», як РНО, і не поділяючи її думки, що «все русскія племена должны подчиниться російскому націонализму [тобто майбутньому політичному об'єднанні трьох “племен” в одну державу – *І. О.*]» (Голось народу, 1928). Водночас тодішній очільник РАП чітко артикулював негативне ставлення до українського національного руху, особливо до УНДО (Голось народу, 1928). Такі заяви, на переконання «Русского голоса», потрібні були РАП, щоб «укрѣпить свое обладаніе народнодомовским пирогом и прочими удобствами казенной хлѣбоѣдовщины», оскільки вона не мала впливу в суспільстві (Рабское, 1929).

Політичну орієнтацію комісара М. Бачинського дуже вдало визначила газета «Діло»: він формував «москвофільську по своїй природі і полонофільську по своїй наказній орієнтації партію» (Необузdana, 1928).

РСО намагалася представити свою партію як політичну силу, яка реалізує помірковану та зрівноважену політику. На відміну від РАП і УНДО, «вона не посягає ні на державу, ні на уряд, ні на поляків, ні на українців. РСО хоче миру і дружнього співробітництва всіх на загальну користь» (Рускій голос, 1930).

Критикуючи РАП, члени РСО констатували, що раніше вважали її консервативно налаштованою, але ідейною (хоч і не перебірливою в засобах). Це призвело до фатального об'єднання двох партій під час виборів 1928 р. Зокрема, мовилося і про деструктивну роль РАП у взаєминах РСО з українськими національними силами та польською владою, а також між українськими силами і владою. Використовуючи підтримку держави як своєрідне забороло, РАП зловживала своїм становищем, «ложно информируя власти» і зводячи наклепи на «русскую и украинскую общественность» (Дальше, 1930). Це й стало основною перешкодою, за визначенням діячів РСО, на шляху до згоди уряду з «русскою» й українською громадськістю. Оливи у вогонь долив і М. Бачинський, заявляючи про небезпечність «русского» та українського руху для Польської держави (Раповскія, 1929). Він переконував польську суспільність у готовності РСО втручатися в польські справи, як і провокував «українців» на виступи проти РСО, приписуючи їй нечесні наміри, підбурював «руське» населення також проти уряду тощо (Дальше, 1930).

Угодова політика й непопулярність у народі спричинили ліквідацію РАП у 1934 р. Її члени приєдналися до РСО (Орлевич, 2022, с. 89).

Нормалізація. Невідрадне становище русофілів ще більше ускладнила т. зв. нормалізація під час виборчої кампанії 1935 р. між УНДО й польським урядом. Русофілів цей союз непокоїв ще з 1930 р., коли угода лише була у планах. Власне, вони вперше й повідомили про такі наміри польсько-української співпраці у своєму періодичному органі «Рускій голос» 1 червня 1930 р. Це заперечила газета «Діло». Роль медіатора, за інформацією москвофілів, між владою й УНДО мав виконувати митрополит Шептицький. Результатом цієї «нормалізації» повинні були стати ліквідація утравкізації, заснування українського університету в Перемишлі, зміна урядової номенклатури з «русин» на «українець», прийняття українців без обмежень на урядові посади, субсидювання українських господарських і політичних товариств (Chojnowski, 1979, s. 156–157). Однак угоду зірвала Організація українських націоналістів, яка була її противником. У листопаді 1930 р. українські націоналісти виступили з акцією проти польської влади, здійснюючи підпали мастків польських колоністів і державних об'єктів. Так вони намагалися зірвати вибори до сейму, призначені на листопад того року, та «викликати паніку в польського населення Галичини, посилити настрої невпевненості й анархії в суспільстві, що мало продемонструвати хиткість кордонів і внутрішню нестабільність Польської держави» (Chojnowski, 1979, s. 159). Раніше, у вересні, почалася «пацифікація» – каральні заходи проти українського населення з тією ж метою – посіяти паніку й залякати. Та невдовзі обидві сторони усвідомили, що продовження такого стану загрожуватиме тотальною катастрофою. Тож саме після 1930 р. в українському політикумі й з'являються певні компромісні настрої. Увінчалось це порозумінням 1935 р. (Chojnowski, 1979, s. 159).

Поштовхом до «нормалізації» став затверджений сеймом у червні 1935 р. виборчий, антидемократичний за своєю суттю, закон (ординація) (Зайцев, 1994, с. 19). Згідно з ним, від кожного округу до сейму обирали двох послів із чотирьох кандидатів. Ці чотири кандидатури виставляли на окружних передвиборчих зібраннях, на яких були присутні представники місцевих органів влади, торговельно-промислових палат, професійних спілок, і по одному делегатові від кожної півтисячі виборців

округу. Такий законодавчий механізм давав змогу правлячим колам відсіювати небажаних претендентів, позбавляючи опозиційні політичні сили, передовсім українські, будь-яких шансів сформувати значне парламентське представництво. Перед легальними українськими партіями постав вибір: цілковито втратити парламентські важелі впливу чи піти на компроміс із польською владою (Демчишак, 2010, с. 10–11). УНДО спершу опротестувало виборчий закон, проте пізніше все ж вирішило взяти участь у виборах, щоб мати своїх представників у парламенті (Nowak, 2007, s. 259). Задля цього воно уклало виборчу угоду з ББСУ. Угодові тенденції в політиці УНДО посилювала також ситуація в підрадянській Україні – голод 1933 р. спричинив протести українців, які жили в різних кряях поза Великою Україною, зокрема й у межах Польщі (Коко, 1995, s. 119). Усі українські кандидатури були узгоджені з польським урядом. До угоди приєдналися також «Українська народна обнова» (УНО), партія, тісно пов'язана із греко-католицьким духовенством, і Волинське українське об'єднання (ВУО). Інші українські партії вибори бойкотували (Красівський, Марчук, 2006, с. 141).

Внаслідок виборчої угоди УНДО здобуло 13 сеймових мандатів і 4 сенаторські. Зближення УНДО із правлячими колами тривало і в стінах парламенту, де УПР підтримала проурядовий табір. Польський уряд теж зробив декілька кроків назустріч українцям – нового голову УНДО В. Мудрого обрали одним із п'яти віцемаршалків сейму (Красівський, Марчук, 2006, с. 141).

Позицію УНДО пояснює те, що парламентаризм воно розглядало як одну з головних форм своєї боротьби. Українські партії, зокрема УСРП та УСДП, поставилися до «нормалізації» різко негативно. І сам факт порозуміння з авторитарним режимом, і перспектива участі у виборах на основі антидемократичного виборчого законодавства були рішуче відкинені як такі. У програмах УСРП та УСДП, які, на противагу до УНДО, були партіями класовими, позиціонуючи себе представниками українських робітників та селян, стверджена неможливість досягнення згоди лише з почуття національної солідарності (Демчишак, 2010, с. 12).

Критикували виборчу ординацію 1935 р. як недемократичну і русофілі, закликаючи повернутися до попереднього виборчого закону (Резолюції, 1937). Вони виступали за конституційно-парламентську форму правління, вимагаючи загального, рівного, пропорційного виборчого права, а також інших широких демократичних громадянських свобод (РСО, 1930а), зокрема віросповідання та рівноправ'я для всіх церковних організацій. Під шквал критики потрапила і квітнева Конституція 1935 р., що встановлювала в Польщі президентську форму правління. Згідно з нею, президент зосереджував у своїх руках єдину і неподільну державну владу, йому були підпорядковані уряд, парламент, збройні сили, суди й контрольні органи. Конституція обмежувала компетенції сейму та сенату, причому сенат був піднесений вище сейму. 1935 р. було скасовано пропорційну систему виборів і замінено її мажоритарною, за якої виняткові права надано окружним зборам, підпорядкованим місцевій адміністрації. Цікаво, що хоча русофільські діячі не визнавали резонності польсько-української угоди для українського політикуму, проте виявляли ображеність та роздратованість тим, що і польська влада, і УНДО ігнорували пропозиції РСО про політичні союзи. Згодом русофільські діячі в усіх своїх поразках звинувачували польсько-українську угоду.

Сформований 1935 р. на засіданні президії РСО Русский виборний комітет було розпущено, як наголошували самі члени цієї партії, власне через польсько-український «сговор» (Отчеть, 1936). Русофіли розуміли безперспективність участі в нових виборах, пам'ятаючи про своє повне фіаско на попередніх. Союз із УНДО, як і в попередні роки, був неможливим, а урядові чинники РСО особливо не цікавила. Затяжна боротьба за Народний дім, що тривала майже два десятиліття, завершилася для русофілів поразкою – перевага була надана українофілам. Розпорядженням львівського воєводи Владислава Беліни-Празмовського (Władysław Belina-Prażmowski) від 24 серпня 1936 р. Михайла Бачинського було звільнено з посади комісара і замість нього призначено адміністратором учителя технічної школи Романа Вельпеля. Одночасно названо й імена нових членів Тимчасового виділу: Євгена Храпливого, Юліана Мудрака і русофіла Адріана Копистянського, а також заступників – посла Володимира Целевича і д-ра Олександра Хиляка (Орлевич, 2022, с. 88).

На переконання українських політиків, т. зв. нормалізація, яка почалася під час останніх виборів польсько-українською угодою, не означала, що «наше ставлення до відродженої Польщі було коли-небудь ненормальним», – мовилося радше про те, що «уряд через незрозумілі причини не помічає нашого існування» (О національно-політическом, 1937).

Натомість московфільські видання скаржилися, що «українці» нібито широко використовують своє привілейоване становище в боротьбі проти них, опираючись на допомогу поляків, як до війни – на підтримку німців (О національно-політическом, 1937).

Зневіра в підтримку уряду змусила русофілів заговорити про орієнтацію на власні сили й відмовитися від парламентської боротьби. Головуючи на V З'їзді РСО, І. Винницький зазначив, що «галицько-руське» населення вже не вірить у своє спасіння зусиллями «чужих протекторів» і тепер сподівається тільки на себе (Отчеть, 1936). Чужими протекторами називали проурядові польські чинники. Про опертя на власні сили заявляли й УСРП та УСДП, які також не брали участі в елекційному процесі 1935 р. Усі три партії акцентували на класовості своєї політичної організації, ставлячи селянство у пріоритет. Намагаючись зберегти оптимістичний настрій, очільник РСО О. Хиляк нагадував про потенціал «руського» духу, який має здатність відроджуватися у складні моменти (Русский голос, 1935). Попри розуміння проблем у русофільській течії, голова РСО намагався вселити оптимізм в однопартійців і прихильників, апелюючи до історичних традицій: «Горді усвідомленням свого великого завдання і одухотворені вірою в геній Русі, ми чесно виконуємо наш обов'язок перед історією» (Хиляк, 1935). РСО залишалася легальною партією і продовжувала виступати за територіальну автономію для «русских земель» у складі Другої Речі Посполитої, культурне й економічне самоуправління та відділення органів державної адміністрації від органів самоуправління.

Аналізуючи здобутки РСО, О. Хиляк мусив визнати, що боротьба русофілів на релігійно-культурному фронті не дала очікуваних результатів: «ні в Церкві не зменшилось українське засилля», ні в освітній сфері не здобули тих прав, що їх мають інші меншини. Зазнала невдач партія і на політичному та економічному полі: їй не вдалося забезпечити своє представництво в законодавчих палатах, русофільських кооператорів позбавили можливості організовувати молочні кооперативи,

кредитному центру не дозволяли розподіляти кредити тощо. Успіхом, натомість, О. Хияк вважав вагомий відсоток русофілів, які пройшли у виборах до органів територіального самоуправління. Надзвичайно важливо також, наголошував він, що остаточно провалилися всі спроби розколотися РСО, а РАП таки було ліквідовано (Хияк, 1935).

Термінологічні характеристики русофілів і їх трактування польською владою. Залишаючись вірними ідеї «єдності русского народу», русофіли міжвоєнного періоду не змінювали свого понятійного апарату. Як і їхні попередники у ХІХ ст., вони використовували слова «русский», «русин» для номінації народу, що, згідно з їхньою концепцією, складався із трьох етносів (народів, народностей): малоросів, росіян і білорусів (Орлевич, 2021, с. 116). Під терміном «русский народ» представники цієї суспільно-політичної течії розуміли галицьких українців, або – як самі уточнювали – «місцеве руске населення». Те саме означення «русскі» в їхньому трактуванні охоплювало і росіян та білорусів. У резолюції партійного з'їзду русофілів 1925 р. сказано, що саме в усвідомленні національної та культурної єдності всіх «гілок русскаго народа» і «знаходиться його міць, а особливо малоруської різновидності, а особливо тієї частини його, яка живе у Польщі» (Съѣзд, 1925). Аналогічною була й декларація з'їзду РСО від 26 липня 1934 р. (ДАІФО-2). Один з її ідеологів В. Каренін пояснював, що під поняттями «Русь» і «русский» потрібно розуміти «нашу націю» та національну належність, тоді як окреслення «білоруський», «великоруський» і «малоруський» слугують для розмежування «наших основних національних різновидів» (Каренін, 1932). Акцентуючи на рівнорядності трьох народностей – велико-, мало- та білоруської, – він заявляв, що нацією є лише ці три народи разом і зветься вона «русскою» (РНО, 1930).

Русофіли пов'язували походження терміна «русский» із давньоукраїнськими часами. Нагадували, зокрема, що, за ствердженням натхненника українського руху Михайла Грушевського, у Галичині і поляки, і русини називають «плем'я українське» «русским» (і його мову – аналогічно). Лонгин Цегельський уважав тотожними на цих же теренах ідентифікатори «Русь» та «Україна». А отже, висновували русофіли, обидва етноніми – «русинь» і «русский» – синонімічні, оскільки походять від єдиної власної назви «Русь» (лише перше – з коротким закінченням, а друге – з повним) (Отчеть, 1929, с. 68–69). Додатково вони пояснювали, чому «правильним» прикметником від «русин» є «русский», а не «русинський»: згідно із граматичними нормами, від іменників із суфіксом *-ин* утворюються прикметники із суфіксом *-ськ-*, тобто: «русин» → «русскі», а не «русинські» (подібно як від «слов'янин», «татарин» творяться «слов'янські», «татарські») (ДАІФО-3). При цьому у прикметнику «русский» русофіли, які ґрунтувалися на нормах правопису російської мови, писали, відповідно, «сс» (в українській мові – якщо основа слова закінчується на «с», то при додаванні суфікса *-ськ-* дві суміжні приголосні зливаються в одну) (Кузьма, 2006; Грищенко, 1978).

Пропагована русофілами ідея триєдності «русского» народу детермінувала й використання ними понять «нація», «народ», «етнос». Процес національної ідентифікації представників русофілства відбувався у взаємодії/протистоянні з українськими національними силами. Русофіли визнавали спільність з українофілами лише етнічної належності, що унеможливлювало їхню політичну консолідацію.

У документах, часописах, окремих публіцистичних працях русофілські діячі часто оперують термінами «народ», «нація», «націоналізм». Узявши до уваги весь

еволюційний ланцюжок виникнення і становлення етносу, який можна зобразити так: рід → плем'я → народність → народ → нація, русофіли розглядали націю як історичну спільноту людей, що твориться у процесі формування спільності їхньої території, літературної мови, деяких особливостей культури та ментальності, які і становлять її ознаки. Проте їхнє розуміння нації було архаїчним, немодерним, інтуїтивним, і вони його ані не розбудовували, ані не намагалися змоделювати чи дати йому теоретичне підґрунтя.

Як синоніми до «нація» вживали слова «народ» і «народність». Так, у документації Русского народного з'їзду 1923 р. фігурує «русська народність» (Русский народный съезд, 1923; РНО, 1930), а група «Русского голосу», що зібралася на нараду 21 травня того ж року, впевнено іменувала себе «представниками русского народа Галичини» (Наша головна задача, 1923).

У Парижі 15 березня 1923 р. Рада послів великих держав – Англії, Франції, Італії та Японії – остаточно визнала суверенітет Польщі над Східною Галичиною. Дипломатичні кола й надалі наполягали на наданні краю автономії, опираючись на міжнародну опінію, однак без успіху (Pisuliński, 2004, s. 289). Сформована 24 квітня 1924 р., урядова комісія розробила проєкт «кресових законів» і закріпила етнонім «ruski» на означення українського народу, дозволивши, щоправда, послуговуватися і словом «український», за бажанням місцевої громади (Зуляк, 2011, с. 4). Українців обурював уже сам використаний у документі термін «ruski» (у значенні «український») (Chałupczak, Browarek, 1998, s. 70). Не імпонувало це і русофілам, бо хоча вони теж оперували цим словом, але розуміли, що в законодавчому акті воно стосується мови української, а не обстоюваної ними «русскої» (Резолюції, 1925).

Свідомо закладена адміністративними чинниками неоднозначність у виборі термінології для національної ідентифікації (навіть у щойно згаданому акті фігурували також «український і білоруський народи») спровокувала численні конфлікти в середовищі українців, що було лише на руку польському уряду. Про вигідність термінологічних маніпуляцій для польської влади писав свого часу Микола Андрусак: «Поляки називають нас то українцями, то русинами, залежно від того, як їм вигідніше. Коли польський уряд заключив у 1920 р. договір з Петлюрою, то признав незалежну українську (а не руську) Народну Республіку. Серед населення колишньої Конгресівки назва “ruski” означає стільки, що російський. Знову ж про часи української влади в Галичині знайдете в деяких польських книжках “wladze ruskie”» (ІЦІАЛУ-7).

Угодова позиція членів РАП щодо уряду простежується і в цій термінології. Вони називали себе «старорусинами», «русинами» (хоча і в статутних документах, і часто в періодиці вдавалися до самоназви «русский») – себто так, як влада офіційно іменувала всіх українців (Глупота, 1928). Польські газети коментували, що шлях, вибраний РАП, «є єдиним добрим шляхом, бо видно – Польща, Русь і Литва, то наша молитва» (покликання на вислів полонофіла Платона Костецького) (Раповскія, 1929), апелюючи до давніх часів, коли ці народи були об'єднані в одній державі – Речі Посполитій. Повернення до її кордонів перед поділами 1772 р. у польській публічній думці сприймалося як перспективна модель відродження Польщі (Mędrzecki, 2018, s. 51). Влучне визначення термінологічних принципів (чи радше безпринципності) русофілів дав тоді «Русский голос»: вони (йшлося про членів РАП) мали бути для держави тим, що знадобиться урядові, – де «рутенами», де «русскими», а де й українцями (Меньшинства, 1930).

Насправді ж РАП свого ставлення до ідеї єдності «руського» народу ніколи не змінювала (про це свідчать її партійні документи та періодика), а всі випадки використання етноніма «русини» були спричинені винятково прагненням догодити державній владі.

Польсько-українська угода 1935 р., на думку русофілів, була покликана накинута «руському народу» «український» характер, позбавивши його навіть історичного «руського» імені (О національно-політичском, 1937). Під спробою поляків «українізувати» «руський народ» мали на увазі видане в лютому 1936 р. розпорядження міністра внутрішніх справ Польщі Феліціян Славой-Складковскі (Felicjan Sławoj-Składkowski), яке дозволяло використовувати в офіційних документах два терміни – «руський» та «український» – як тотожні. Фактична заборона «історичного імені народу», з яким себе ідентифікували русофіли, стала для них справжнім ударом. Подібно вони сприйняли рішення українофілів про використання слова «українець» для національної ідентифікації у ХІХ ст. (Орлевич, 2021, с. 109).

Сповідування русофілами ідеї слов'янської єдності передбачало декларування ними солідарності з поляками. У партійних резолюціях неодноразово йшлося про готовність співпрацювати із «братським слов'янським польським народом» і його урядом для загального блага обох народів у спільній державі (К ІV Съїзду, 1935).

За лояльність до влади русофіли очікували політичних дивідендів – передовсім визнання їхніх ідеологічних переконань, а саме існування «руського народу», а також надання йому політичних, економічних та культурних прав як одній із меншин Польської держави, що артикулювалося і в москвофільських програмних актах. Ігнорування таких вимог владою викликало у представників русофільства образи, а нерідко й обурення. Обурювалися вони тим, що польський уряд не сприймає їх рівноправними учасниками політичного процесу, не визнає ідейних постулатів про триєдність «руського народу», а «руський» рух не має таких прав, як український (Хиляк, 1935). І справді, ліквідація проурядової РАП, яка не виправдала сподівань державної влади, не допомігши їй заволодіти Народним домом, вела до втрати інтересу польського уряду до москвофільства як чинника розколу українських політичних сил. Польсько-українська угода остаточно вивела москвофілів із політичної арени (Отчеть, 1936).

Із невизнанням існування «руського народу» була пов'язана, на думку русофілів, і відмова польської влади від заснування навчальних закладів із російською мовою викладання. Тоді як саме рівноправність «руської» мови з іншими в усіх державних відомствах й установах, якої наполегливо домагалися москвофіли, мала б засвідчити трактування громадян «руської» національності на рівні з етнічними поляками (К ІV Съїзду, 1935; РСО, 1930b). Власне тому, зокрема на своєму з'їзді 1930 р., РСО вимагала всезагального початкового навчання «руською» мовою, обов'язкового викладання цієї мови як предмета, а також «руської» історії та літератури в «малорусских» (українських) середніх освітніх закладах (РСО, 1930b).

Не допомогло в цьому й те, що русофіли постійно доводили відмінність між «руською» та російською мовою, стверджуючи, що їхні політичні суперники спеціально ототожнюють ці поняття, щоб дискредитувати опонентів перед владою: «Лише польська і українська преса називають рускій язык російським, свідомо плутаючи державне поняття з національним заради горезвісного “divide et impera”» (Рабское, 1929).

У тлумаченні членів РАП, яке вони намагалися донести владі, «русска» національна меншина в Польщі належала до «тої одинокої в світі нації», із якої стараються утворити «нові народності» (Единый русский, 1928). Яскравим прикладом цього вони називали той факт, що «руські» кандидати були введені до списку ББСУ лише як «великоруські», «малороські» та білоруські (Меньшинства, 1930). Показово, що введення РАП до виборчого списку ББСУ 1930 р. РСО розцінювало як «русинський сепаратизм» членів РАП, оскільки польська влада, яка не визнавала русофільської ідеології, слушно вважала кандидатів від цієї партії не «руськими», а «русинами» (Раповскія, 1929).

Усі сподівання русофільських діячів на те, що уряд братиме до уваги їхню активність на політичній шахівниці, розвіялися після «нормалізації», коли, за їхніми ж словами, Польща віддала «українцям» монополію на репрезентування «галицько-руського» населення в сеймі й загалом у політиці. І це при тому, що, як було наголошено, саме русофіли своєю лояльністю до влади заслужили на толерантне ставлення до них, бо ж, на відміну від «українців», «з часів відродження Польщі ... не вчинили жодного злочину проти держави» (О національно-політическом, 1937).

Тепер русофіли все більше зосереджувалися на контактах із польським народом, а не з його урядом. Прихильність до польського населення посилювалася як під впливом соціалістичних ідей та ідей слов'янської єдності, так і через неможливість коаліції із ББСУ, яку обґрунтовували протистоянням уряду й опозиції: «РСО не може мати нічого спільного ні з західною буржуазією [йшлося, зокрема, і про “польський буржуазний режим”, проти якого “бореться польський народ” – І. О.], ні з її отродем – ундовською реакцією, ні з комуністичним неистовством» (Бондаренко, 1930).

Свідчення підтримки РАП державною владою – документація Станиславівського воєводства – розпорядження, надіслані до староств Міністерством внутрішніх справ у Варшаві, та звіти староств воєводству. В одній із таких директив 1930 р. читаємо про протегування уряду русофільської РАП (на противагу РСО, яка, як зазначено, має російську підтримку), а також про сприяння в сеймовій діяльності Олександрові Бачинському, Юліанові Яворському, Олександрові Лисяку й Іванові Липецькому (ДАІФО-1, арк. 24). Польська влада планувала консолідувати цей рух і підпорядкувати своєму впливу.

Староста Надвірної 13 січня 1931 р. надіслав до станиславівського воєводи Зигмунта Ягодзінського (Zygmunt Jagodziński) анкету у справі «руху старорусинського», метою якої було «віднайти старорусинів» і відновити їхній рух, але вже таким, яким волів бачити всіх русофілів польський уряд (ДАІФО-1, арк. 31).

Як і в XIX ст., коли москвофіли практикували вітальні телеграми австрійському цісареві, так і 11 березня 1930 р. у м. Козлів Тернопільського повіту на вічі РАП було вирішено привітати Ю. Пілсудського з нагоди іменин телеграмою, у якій його названо великим сином польського народу й одним із найвизначніших слов'ян сучасної епохи (З організації, 1930). Дещо раніше, на 1 листопада 1927 р., був запланований з'їзд «видатних представників рускої суспільності» (передовсім членів «Народного дому»), основною метою якого стало засвідчення лояльності Ю. Пілсудському (Наши пораженцы, 1927; 3 судової, 1928).

Мова й освіта. Русофіли, подібно до інших українських політичних сил (хоч ідеологічно були «антиукраїнськими»), реагували на закони польської влади, спрямовані на обмеження культурних та освітніх прав українців. Гостру реакцію

спричинив, зокрема, закон від 31 липня 1924 р. (відомий в історіографії за прізвиськом його автора С. Грабського), який, проголосивши, що державною мовою на території Польщі є польська, став сигналом до активної полонізації українських земель (Руда, 2016).

Для пришвидшення асиміляції місцевих українців польська адміністрація проводила масове переселення української інтелігенції, передовсім учителів, із західноукраїнських земель у центральні райони Польщі, а на їхнє місце призначала вчителів-шовіністів (Нагірняк, 2009, с. 112–116). Русофіли виступали проти «неприймання руских кандидатів на державну службу, звільнення руских службовців з урядової служби і переведення їх в інші області», вимагаючи «задоволення всіх їхніх насущних як політичних, так економічних потреб» (Резолюція, 1925).

У міжвоєнний період у середовищі русофілів спостерігається зміна ставлення до використання української мови. Здобувши негативний досвід упродовж довоєнних років, коли її ігнорування призвело до втрати впливів серед інтелігенції та недостатності їх серед селянства (Мы и они, 1927), окремі русофіли наголошували, що для селян «малорускій язык – язык мужиковъ», а «русский – панський» (Пантелевич, 1927), тож, щоби привернути до себе сільське населення, варто більше друкувати «на малорусском наречіи» (Мы и они, 1927). Побутування в тогочасній Галичині «малоруського діалекту» (української мови) зумовили об'єктивні історичні причини. З огляду на це, Адріан Копистянський закликав правління Товариства ім. М. Качковського прийняти правопис, ухвалений Науковим товариством ім. Шевченка 1922 р., щоб посилити вплив і серед представників українського табору (Наука, 1926, с. 203). Його погляди поділяв і Маріян Глушкевич. Однак ця пропозиція не була прийнята. Лише 1934 р. поборники використання української мови переважили і періодичне видання Товариства ім. М. Качковського – «Наука» – перейшло на українську.

Релігійні погляди русофілів. Представники досліджуваної течії офіційно продовжували сповідувати греко-католицизм, хоч і виявляли симпатії до православ'я. Відсутність чіткого визначення статусу ГКЦ, зобов'язань держави перед нею та обов'язків її духовенства щодо держави провокували напруження й конфліктні ситуації. Оскільки ГКЦ в історії українців Галичини завжди виконувала роль захисника національних інтересів, то патріотичні сили й тепер очікували від неї такої ж позиції. Урядові польські чинники, натомість, намагалися змусити ГКЦ повністю усунутися від політичної й національно-культурницької роботи та активно пропагувати серед своєї пастви лояльне ставлення до Польської держави (Гентош, 2016, с. 25). Проблемну правову ситуацію мав урегулювати Конкордат між Польщею й Апостольським престолом. Визнаючи за церквою важливе значення як одного з чинників національного самозбереження, русофіли не схвалювали підписання конкордату, вважаючи його спробою уряду Польської Республіки позбавити ГКЦ адміністративної й господарської автономії.

Загалом, цей правовий акт одержав доволі різні оцінки як від тогочасних діячів, так і від сучасних істориків (Перевезій, 1998; Земба, 1996; Krasowski, 1988; Киричук, 2008). Степан Баран, наприклад, зазначив, що такий документ давав значну охорону ГКЦ й усамостійнював її в церковно-адміністративній сфері. Іван Кедрин-Рудницький, навпаки, критично оцінював зміст конкордату, вважаючи, що

ним узалежнено призначення греко-католицького духовенства від польського уряду (Пилипів, 2013, с. 155–156).

Конкордат 1925 р. визначив статус Католицької Церкви та її складової – ГКЦ у Другій Речі Посполитій і так став компромісом між Апостольським престолом і тими польськими середовищами, які прагнули посилити залежність української Церкви від польської адміністрації (Пилипів, 2013, с. 159). Цим документом обидва обряди одержали повну свободу духовної праці та юрисдикції відповідно до християнської моралі й канонічного права. Важливо, що Апостольський престол застеріг собі виняткове право вибору правлячих єпископів та їхніх помічників без жодного втручання з боку держави. Уряд міг висувати певні політичні застереження тільки за умови, що вони доведені судом чи обґрунтовані юридично (Пилипів, 2013, с. 155).

На користь критиків такого правового акта, до яких належали і русофіли, свідчить додаткова угода до Конкордату 1925 р., укладена 20 червня 1938 р. Згідно з нею, Ватикан за 2,5 млн зл. відмовлявся від своїх прав на церковні землі, храми та каплиці, захоплені свого часу Росією, які перед скасуванням унії були власністю ГКЦ. Ішлося про передачу державі 2 800 га української церковної землі. Під час обговорення угоди на засіданні сейму протест проти її укладення висловили тільки українські послы – греко-католики та православні (Степан Скрипник, д-р Остап Луцький, д-р Степан Баран) (Киричук, 2008, с. 986–1000). Після набуття чинності договору 1938 р. уже влітку польська влада зруйнувала понад 100 православних храмів Холмщини й Підляшшя, зокрема і старовинні в Щебрешині (з 1184 р.), Білій Підляській (з 1582 р.), Замості (з 1589 р.) (Вишневський, 1990, с. 18–19).

Русофіли виступали проти тогочасної українізації ГКЦ, усунення церковнослов'янської та «руської» мов із богослужінь, переслідування москвофільськи налаштованого духовенства, запровадження celibату для «руського» унійного клиру як вкрай шкідливих із погляду інтересів місцевої Церкви (Резолюції, 1925). Вони декларували свободу віри й незалежність Церкви та заперечували використання її владою для політичних цілей. Русофільські діячі планували добиватися ліквідації права патронату при заміщенні парафій і надання в цьому вирішального голосу парафіянам (Резолюції, 1925).

Земельне питання. Задля зміцнення польського елементу на західноукраїнських теренах уряд міжвоєнної Польщі здійснив парцеляцію великої земельної власності, передавши вилучені поміщицькі маєтки демобілізованим польським солдатам, відставним чиновникам, а згодом і всім охочим полякам. 28 грудня 1925 р. уряд В. Грабського домігся схвалення сеймом земельного закону «Про виконання земельної реформи». Примусовому розподілу підлягали не лише поміщицькі маєстності, а й добра осіб непольського походження. У такий спосіб влада позбавляла українських і білоруських селян можливості набувати земельну власність (Сливка, 1985, с. 116).

Реформування аграрного сектора на східних окраїнах тогочасної Польщі, що було колонізаційним і не захищало інтересів збіднілого селянства (Виздрик, Мельник, 2018), спричиняло справедливе обурення цієї незаможної верстви, представники якої стали ще наполегливіше домагатися конфіскації і розподілу поміщицьких земель (Виздрик, 2013, с. 150–155).

Після обговорення земельного питання 17 жовтня 1925 р. рада РНО прийняла ухвалу-протест проти колонізації «національно-руських» територій та недопуску

«русского населения» до участі в купівлі землі (Въ защиту, 1925). Москвофіли вимагали термінової підготовки нового земельного закону, що передбачав би широку й доступну парцеляцію великих земельних володінь у краї серед потребуючого місцевого селянства. Вимогу щодо переходу майна великих землевласників до народного земельного фонду для безкоштовного виділення з нього ділянок у приватну власність мало- і безземельним селянам висували українські партії різних ідеологічних спрямувань (УНДО, УСРП, Українське селянсько-робітничє об'єднання). У цьому питанні їх однозначно підтримали й русофіли (ААК-3).

У Другій Речі Посполитій більшість українського населення становили саме малозабезпечені земельними наділами селяни, які населяли слаборозвинені райони. Українцям бракувало більших промислових і торговельних закладів, які могли б забезпечити працею вихідців із сіл. Ситуацію намагався виправити український національний рух, докладаючи зусиль до утворення господарських організацій і запровадження нових методів управління, до навчання й унезалежнення своїх членів від польських інституцій (Chałupczak, Browarek, 1998, s. 75). Основним засобом боротьби за економічне піднесення став кооперативний рух (Гелей, 2013, с. 464; Chałupczak, Browarek, 1998, s. 76), що набув значного розмаху завдяки добре скоординованій співпраці всіх українських організацій, політичних і суспільно-культурних (Chałupczak, Browarek, 1998, s. 77), зокрема й москвофільського спрямування. Кооперація виявилася найефективнішим способом ведення господарства українцями (Гелей, 2013, с. 464; Chałupczak, Browarek, 1998, s. 76). Показово, що її розвиток польська влада розглядала як інструмент унезалежнення українства (Гелей, 2013, с. 467).

Товариство ім. М. Качковського, яке в русофільській інституційній системі відповідало за економічну діяльність, вело й кооперативну роботу. Реалізація цієї функції відбувалася у двох площинах: теоретичній і практичній. У межах першої в селянському середовищі пропагували знання про раціональне ведення господарства (зокрема і про кооперацію), проводили різні курси (кооперативні, садівництва тощо), видавали книжки відповідної тематики, а в межах другої – засновували кооперативи, читальні, крамниці та ін. Хоча поширювані ідеї щодо розвитку кооперативного руху та різних господарських інновацій відіграли позитивну роль у справі унезалежнення української економіки від Польської держави, але, попри них, пропагували й москвофільські погляди, що негативно впливало на розвиток української національної ідеї.

Рішення з'їздів РНО відображали актуальні на той час потреби українців в економічній сфері. Наприклад, мовилося про державну допомогу селянам у веденні їхнього господарства; сприяння домашнім промислам та організацію народних сил на початках їхньої кооперації; передачу без викупу ґрунтів великого землеволодіння місцевому без- й малоземельному населенню; комасацію селянських ділянок за рахунок держави й необхідну їх меліорацію за належної урядової підтримки; припинення колонізації, яку здійснює уряд із політичних міркувань; заснування дешевої іпотеки; монополізацію великого виробництва (видобутку нафти й вугілля, енергетики, аптечної мережі тощо); запровадження прогресивного податку на дохід; об'єднання в кооперативи, спілки та союзи. Широкою була й соціальна програма, до головних завдань якої належали: обмеження трудового дня фабричних робітників

до 8 годин; різні полегшення для жінок-матерів і звільнення від роботи на фабриках дітей шкільного віку; запровадження санітарних норм в інтересах робітників; загальне безкоштовне лікування (земська медицина) і систематична боротьба на рівні держави з такими хворобами, як туберкульоз, алкоголізм тощо; державне страхування робітників на старість і випадок непрацездатності; підтримка тих, хто виїжджає на сезонні роботи (Программа, 1926). Аналізуючи досягнення РНО, Г. Малець відзначив, що вдалося заснувати низку нових кооперативів, Рускій ревізійний союз помітно зміцнив свої позиції, «Защита землі» «стала твердо на ноги», а «Ризниця», «Бескид» та інші кредитові й торговельні кооперативи працювали доволі успішно (Малець, 1927).

Кількісний і якісний склад політичної еліти міжвоєнного москвофільства.

На початку XX ст. освічені українці ставали переважно юристами. Проте поступово фахова структура української інтелігенції змінилася, доповнившись технічними, природничими та медичними професіями (Пахолків, 2014, с. 32). Популярний у 20-х роках XX ст. фах правника у 30-х роках поступається інженерно-технічним спеціальностям. Це чітко простежено й на прикладі аналізу професійної належності москвофілів, здійсненого на матеріалах списків особового складу їхніх керівних органів, членів товариств та ін. Так, зокрема, у 1923 р. у керівництві москвофілів⁵ левову частку становили юристи (29 %): чотири присяжні повірені – правники, які вели приватні практики й не перебували на державній службі (23 %), і радник суду (6 %). Доволі численно було репрезентоване й духовенство, яке представляли четверо священників (23 %). На половину меншу частину (11,8 %) у цьому соціальному спектрі становили викладачі гімназії (2 ос.). Стільки ж – по 2 особи (тобто теж по 11,8 %) – бачимо в ньому чиновників фінансової дирекції та селян. Очолювати партію довірили також студентів та жінці (по 6 %).

У 1925 р. членами совіта (керівного органу РНО) (Съѣзд, 1925) з 19 осіб 8 були юристами (суддя, 5 адвокатів, радник суду й нотаріус), 3 мали стосунок до освітньої сфери (професор гімназії і 2 студенти), ще 3 – до сільськогосподарської (агроном і 2 селян), по особі репрезентувало релігійну (священник) та культурну (журналіст). Із восьми юристів п'ятеро провадили приватну практику, а троє (нотаріуси) перебували на державній службі.

Із 1926 р. новим головою РНО став Г. Малець, а до складу «совіта» (Съѣзд, 1926) загалом увійшла 21 особа: 2 адвокати, 2 письменники, 2 публіцисти, журналіст, священник, агроном, 5 студентів, 6 селян. У керівництві партії на VI Всеукраїнському з'їзді РСО 13 лютого 1937 р. переважала інтелігенція, а географія представництва охоплювала різні округи Галичини та західної Лемківщини. Очільником РСО вибрали

⁵ Того року до складу Русского народного совіта входили: Володимир Труш, викладач гімназії зі Станиславова (як голова); Михайло Бачинський (товариш голови) та Михайло Марко (секретар), чиновники фінансової дирекції зі Львова; присяжні повірені: д-р Феодосій Заяць, д-р Олександр Лисяк і д-р Кирило Черлунчакевич (усі зі Львова) та д-р Орест Гнатишак (із Перемишля); Микола Третяк, радник суду зі Львова; священники: о. Юліан Гумецький (із Вербіжа), о. Іван Давидович (із Болехова), о. В. Лончин (ім'я не встановлено) (зі Львова) та о. Симон Федоронко (з Перемишля) (два останні від участі в роботі ради пізніше відмовилися); викладач львівської гімназії Дмитро Ключник; студент зі Львова Я. Кмицикевич (ім'я не встановлено); селяни Іван Костецький (з Поздзяча) і Григорій Лещак (із Толщева); пані О. С. Монцибович (ім'я не встановлено) з Куткора (Рускій Народний съездъ, 1923, с. 4–5).

О. Хиляка. Оновився і склад Центрального совіта⁶. Усього в ньому налічувалося 34 члени: 3 директори, 4 інженери, 4 редактори, 2 чиновники-правники, 4 доктори, 3 студенти, вчитель, священник. Як і в 1920-х роках, у совіті була тільки одна жінка.

Наведені статистичні дані свідчать, що наприкінці 30-х років ХХ ст. у керівному партійному органі русофільської партії юристи втратили кількісне превалювання, поступаючись представникам інших гуманітарних і технічних спеціальностей.

Зауважу, що українцеві в міжвоєнній Польщі було надзвичайно складно мати кар'єру службовця (це зумовлено тим, що де-факто багатонаціональна країна, у якій етнічні меншини становили близько третини населення, позиціонувала себе як мононаціональна держава) (Пахолків, 2014, с. 57–58). Аналіз професійної діяльності керівництва русофільської партії підтверджує цю тезу. Так, наприклад, із восьми правників, що входили до правління москвофільської партії РНО в 1925 р., лише двоє обіймали державні посади (суддя та радник суду). Натомість з усіх 76 юристів, які тоді належали до Ставропігійського інституту, державні посади обіймали 48: 40 були суддями, 3 – присяжними повіреними, 2 – аплікатами суду, ще 2 – чиновниками суду, а 1 – юристом-чиновником державної палати. Недержавні посади обіймало 16 адвокатів і 6 нотаріусів.

Як показують статистичні підрахунки, приблизно 37 % особового складу Ставропігії становили юристи (76 ос.), 21 % – чиновники (43 ос.), 11 % – учителі та викладачі гімназії (23 ос.), 4,8 % – лікарі (10 ос.), 4,4 % – міщани (9 ос.), по 3,4 % – інженери і кооператори (по 7 ос.), 1,9 % – поміщики (4 ос.), по 0,96 % – музиканти і купці (по 2 ос.), по 0,48 % – аптекарі, зодчі, математики, рахівники, агрономи, селяни (по 1 ос.), 12,66 % – професійна зайнятість невідома.

Документально підтверджено, що 24 із них здобули університетську освіту (у Львівському, Краківському чи Віденському університетах). Проте наявність вищої освіти і в інших також очевидна, оскільки її відсутність унеможлиблювала б таку професійну діяльність.

Кількість членів Ставропігії здебільш не перевищувала 200 осіб. Їхній список за 1925 р. фіксує, до прикладу, тільки 99 (ЦДІАЛУ-1). Аналогічний перелік від 1924 р. до 1937 р. охоплює 193 особи (ЦДІАЛУ-2), 1928 р. – 148 (Отчеть, 1930, с. 115), 1930 р. – 168 (Отчеть, 1931, с. 115), 1931 р. – 177 (Отчеть, 1932, с. 103), 1932 р. – 182 (Отчеть, 1933, с. 98–99), 1933 р. – 181.

⁶ Членство в ньому отримали такі львів'яни: студ. П. Білінкевич (ім'я не встановлено), дир. Корнилій Ганасевич, інж. Феофіл Дацишин, студ. К. Константинович (ім'я не встановлено), інж. Юрій Луцик, ред. Михайло Марко, дир. Юрій Плешкевич, ред. В. Сірко-Білінський (ім'я не встановлено), радник Микола Третьяк, ред. М. Цебринський і студ. В. Шишка (імена не встановлено); інші були з провінції: Ольга Бойко (Самбір), В. Вахновський (ім'я не встановлено) (Устя Руське), д-р Ілля Винницький (Дрогобич), інж. Н. Вінницький (ім'я не встановлено) (Галич), радник Григорій Глібовицький (Старий Самбір), д-р Іоан Гумецький (Калуш), інж. О. Дуркот (ім'я не встановлено) (Жегестів), Н. Жовнір (ім'я не встановлено) (Раковець), Мирослав Корвацький (Яворів), Д. Куровець (ім'я не встановлено) (Батятичі), д-р Михайло Лакуста (Журавно), дир. Іван Матіаш (Перемишль), Іван Миськов (Ріпнин), радник М. Пашкевич (ім'я не встановлено) (Глиняни), Г. Петров (ім'я не встановлено) (Підмихайля), Петро Сняданко (Сокаль), Іван Степанов (Новоставці), д-р Юліан Струсевич (Золочів), Іван Терешко (Сіракозці), Володимир Труш (Станиславів), Іван Черлончакевич (Скалат), А. Хома (ім'я не встановлено) (Ліско), Д. Чайковський (ім'я не встановлено) (Турка), о. Роман Чайковський (Бутини) (Русській голос, 1937).

Процеси секуляризації суспільства, які почалися ще у XIX ст., активно закріплювали свої позиції у XX ст. Власне цим можна пояснити існування статутного положення Ставропігії про те, що священники не можуть бути членами інституту. Тому представники духовенства поповнювали лави «Народного дому» та Товариства ім. М. Качковського. Так, на 1929 р. серед усіх 199 членів «Народного дому» тільки 45 були світськими особами (9 суддів, 8 адвокатів, 2 професори, 2 професори гімназії, 2 директори навчальних закладів – школи та гімназії, вчитель, шкільний візитатор, директор філії банку, лікар, аптекар, актор, 2 рільники й ін.), а всі інші належали до клиру (ЦДІАЛУ-5). Про соціально-професійне обличчя Товариства ім. М. Качковського відомо, що 1923 р. серед його членів і прихильників нараховувалося 467 священників (зокрема 7 докторів богослов'я) та 186 чиновників, 115 учителів, 52 кандидати в адвокати, 35 адвокатів, 28 професорів гімназії, 18 інженерів, 11 лікарів, 9 професорів і докторів університету, 6 нотаріусів, 5 кандидатів у нотаріуси (ЦДІАЛУ-4).

Аналіз соціального складу русофілів виявив чітке кількісне домінування в їхньому середовищі саме священників. Натомість у світському колі членів міжвоєнної Ставропігії чисельно переважали юристи, до того ж ті, які обіймали державні посади (а це, нагадаю, не було характерно для українців – обираючи найбільш популярний фах правника, зазвичай вони ставали адвокатами (Пахолків, 2014, с. 55) і відкривали приватні практики).

Усе це демонструвало загальні стратегії москвофільського руху: бажання опертися на духовенство як на традиційного репрезентанта консервативних цінностей, заручитися підтримкою інтелігенції з подібними поглядами та вплинути на консервативну частину селян, яких, як і українські національні сили, москвофіли бачили носіями народної/етнічної ідентичності, а також, хоч і менше, на міщан. Водночас більша присутність суддів (отже, державних посадовців) серед москвофілів могла означати також більшу лояльність до Другої Речі Посполитої і більшу прихильність державних чинників саме до представників цього руху (тут, однак, варто зауважити, що державні посади в Галичині 1920–1930-х років отримували й діячі з українського національного табору, зокрема ті, які боролися за ЗУНР, але щодо них обмеження були суттєвішими).

Русофіли, заручившись підтримкою польської влади, зуміли відновити діяльність і повернути всі свої культурно-освітні товариства. Незмінною залишилася їхня ідеологічна платформа, а саме вірність ідеї «русского народу», який, на їхнє переконання, складався із трьох народностей: української, російської та білоруської.

Отже, розкол русофільської течії й поява РАП були пов'язані з намірами польських владних кіл не допустити об'єднання українських партій перед виборами 1928 р. Для цього урядові чинники підтримували формування угодових партійних структур, використовуючи їх як засоби запобігання монолітності українського політикуму. Ситуацію підігрівали й особисті амбіції самих русофілів (М. Бачинський, Л. Черкавський, О. Лисяк та ін.), яким за допомогою державних важелів вдалося заволодіти Народним домом. Створена ними угодова РАП, яка у складних питаннях українсько-польських відносин зайняла антиукраїнську позицію, у виборчій кампанії 1930 р. об'єдналася з урядовим ББСУ, щоб увійти до парламенту. Натомість представники РСО, одержавши відмову від УНДО, не вибороли жодного мандата і залишилися поза легальним політичним представництвом.

Польська влада так і не визнала ідейних переконань русофілів і не дозволила відкривати російські школи, університети тощо, слухно вважаючи носіїв русофільських поглядів також українцями. А після «нормалізації» з УНДО взагалі втратила інтерес до них як акторів політичної гри.

Аналізуючи цілі москвофілів в економічній, соціальній і релігійній сферах, потрібно визнати, що вони були актуальні для українського суспільства й суголосні з тими, за які боролося багато політичних сил національного спрямування, і вони не узгоджувалися з позицією польської влади. Інша річ, що русофільська ідеологічна платформа у ХХ ст. виявилася вже анахронізмом і йшла в розріз із національними інтересами українства.

Загалом, варто вказати на вузькість і консерватизм русофільського середовища, а також на те, що його здобутки в усіх професійних сферах, окрім юридичної, не були такими помітними, як у представників численнішого, відкритішого й модернізованішого проукраїнського соціуму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Бачинський, М. (1930, 2 падолиста). Кудам ити? *Голос народа*, 32(193).
- Бондаренко, Ив. (1930, 10 іюля). Сальто-мортале. *Русский голос*, 51(445).
- Вальницький, Э. (1919). *Докладная записка делегата Русского Исполнительного Комитета во Львовъ*. Одесса.
- Въ защиту родной земли. (1925, 1 ноября). *Русский голос*, 134.
- Виздрик, В. С. (2013). Польська аграрна реформа та її реалізація у 20-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* (№ 752: Держава та армія), 150–155.
- Виздрик, В. С., Мельник, О. М. (2018). Деякі особливості колонізаційної політики Польщі на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: нормативно-правова база. *Військово-науковий вісник*, 30, 136–148.
- Вишневецький, В. (1991). Трагедія православних церков у Польщі. *Пам'ятки України*, 1.
- Вражіння з засідання адміністраційної комісії сойму дня 20 січня 1930 р. (1931, 25 січня). *Діло*, 17.
- Гайдай, В. (2013). Розстановка політичних сил Польщі на момент становлення Другої Речі Посполитої та в перші роки її існування (1918–1920). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки*, 17–25.
- Гелей, С. (2013). Відбудова національної кооперації у 20-х роках. В С. Гелей (ред.), *Споживча кооперація України. Від зародження до сьогодення*. Львів.
- Гентош, Л. (2016). Становище Греко-католицької церкви у Польщі до підписання Конкордату 1925 р. *Емінак*, 1(3).
- Глупота і провокація. (1928, 29 января). *Русский голос*, 238.
- Голосъ народа. (1926, 14 листопада). 21.
- Голосъ народа. (1927, 25 грудня). 44(71).
- Голосъ народа. (1928, 1 липня). 23.
- Голосъ народа. (1930, 7 грудня). 37.
- Грищенко, А. П. (1978). *Прикметник в українській мові*. Київ.

ДАІФО-1: Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 2 ег (Станіславівське воєводське управління, м. Станіславів), оп. 1 (Відділ суспільно-політичний. Підвідділ політико-національний), спр. 760, арк. 24.

ДАІФО-2: Держархів Івано-Франківської обл., ф. 2 ег, оп. 1, спр. 1332 (Інформація Львівського воєводського управління про IV з'їзд РСО і звернення «русских» організацій до уряду про закріплення за ними Народного дому у Львові, 1935. 14 арк.), арк. 3.

ДАІФО-3: Держархів Івано-Франківської обл., ф. 129 (Львівський Ставропігійський інститут), оп. 2, спр. 733, арк. 4–6.

Дальше йти некуда. (1930, 6 ноября). *Русский голос*, 85(479).

Демчишак, Р. (2010). «Нормалізаційна» угода 1935 р. як тест на визначення політичної природи легальних українських партій Західної України. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*, 22. Львів, 10–11. https://vlp.com.ua/files/1_2_zmist_vupr_22_Nac-idea.pdf

Довкола «Народнього Дому». (1929, 8 лютого). *Діло*, 29.

Единый русский фронтъ. (1928, 5 февраля). *Голос народа*, 5(76).

Единый фронтъ. (1922, 29 (16) липня). *Русский голос*, 5.

Зайцев, О. Ю. (1993). Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.). *Український історичний журнал*, 1, 72. http://resource.history.org.ua/publ/UII_1993_1_9

Зайцев, О. Ю. (1994). *Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922–1939 рр.)* [автореф. дис. ... канд. іст. наук, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України]. Львів.

Зайцев, О. (1999). Вибори 1922 року у Західній Україні. *Україна модерна*, 2–3, 194–205. <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26d4edc9-aafc-4f87-b787-3cabb9366d63/content>

Зайцев, О. (2007). Українські політичні партії і організації. В Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій (редкол.), *Історія Львова: у 3 т.* (Т. 3: Листопад 1918 – поч. ХХІ ст.). Львів.

Зайцев, О. (2022). *Українці в Сеймі та Сенаті Польщі (1922–1939)*. Львів.

Зашкільняк, Л., Крикун, М. (2002). *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів.

Земба, А. А. (1996). Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923–1939 рр. В М. Галів (ред.), *Метрополія Нью-Йорку Служі Божому Андрееві у п'ятидесятиріччя його смерті*. Нью-Йорк, 36–51.

З організації життя Русской Аграрной Партії. (1930, 23 марта). *Голос народа*, 12(173).

З судової салі. Довкола «Народнього Дому». (1928, 4 грудня). *Діло*, 270.

Зуляк, І. (2011). Українці у Другій Речі Посполитій. *Україна – Європа – Світ: міжнародний науковий збірник. Серія: Історія, міжнародні відносини*, 6–7, 6–7.

Із нор і заварків. (1929, 20 листопада). *Діло*, 258.

Каренин, В. (1932, 23 октября). Русь и украинцы. *Русский голос*, 41(582).

Кедрин, І. (1931, 30 січня). Українські дні у соймі. *Діло*, 21.

Киричук, О. (2008). Конкордат як спосіб врегулювання державно-церковних відносин: історичний і сучасний світовий досвід для України. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*, 3, 986–1000.

Ковач, О. (2020). На українських землях у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії. В В. О. Котигоренко (керівник авт. кол.), *Національні меншини України в політичних процесах ХХ–ХХІ століть: стан і проблеми дослідження*. Київ, 237–293.

Комар, В. Л. (2011). *Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.): монографія*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

Красівський, О., Марчук, В. (2006). Українці в національній політиці Польщі в 20–30-х роках ХХ століття. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*, 29.

Красівський, О. (2008). *Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр.* Київ.

Кто же непослѣдовательный? (1937, 31 января). *Русский голос*, 4(788).

Кубійович, В. (гол. ред.). (1994). *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні* (Т. 4: Крушельницький–Місто). Львів, 1573.

Кузьма, І. (2006). *Словотвірна синонімія і словотвірна варіантність прикметників в українській мові*. Львів.

К IV Съѣзду РСО. (1935, 20 января). *Русский голос*, 2(691).

Малець, Г. (1927, 30 января). *Русска Народна Організація въ 1926 роцъ. Русский голос*, 188.

Меньшинства и выборы. (1930, 27 ноября). *Русский голосъ*, 91(485).

Мы и они. (1927, 27 февраля). *Русский голосъ*, 192.

Містерії довкола «Народнього Дому». (1928, 11 квітня). *Діло*, 81.

На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. (1931). Прага.

Нагірняк, А. (2009). Особливості антиукраїнської політики польської влади в Галичині у 1920-х роках. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 65, 112–116.

Наука. Иллюстрированный мѣсячникъ для народа. (1926). 89, 203.

Наша головна задача. (1923, 2 червня (20 мая)). *Русский голос*, 21.

Наши пораженцы. Плянъ ликвидациі русскаго руху въ Галичинѣ. (1927, 29 жовтня). *Голос народа*, 37(64).

Наші «русскі». (1926, 22 квітня). *Діло*, 88.

Необуздана комісарщина. (1928, 19 грудня). *Діло*, 288.

О національно-політичѣском положеніи. (1937, 7 марта). *Русский голос*, 9(793).

Орлевич, І. (2013). Русофільська течія на початку 1920-х років у Галичині. *Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*, 22–23. Івано-Франківськ, 200–209.

Орлевич, І. (2021). Русофільська течія. В І. Орлевич (наук. ред.), *Русь, Малоросія, Україна: галицькі українці у пошуках власного імені (ХІХ – перша половина ХХ століть)*. Львів.

Орлевич, І. (2022). Розкол русофільства й утворення Рускої Аграрної партії у 1927 р. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 36, 69–93.

Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта Ставропигійскаго Института за время отъ 22-го апріля 1928 по 12-ое мая 1929 года. (1929). В В. Р. Ваврик (ред.), *Временникъ. Научно-литературныя записки Львовскаго Ставропигиона*. Львовъ, 68–69.

Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта и состояніи Ставропигійскаго Института за время от 12 н. ст. мая 1929 по 27-е апрѣля 1930 года. (1930). В В. Р. Ваврик (ред.), *Временникъ. Научно-литературныя записки Львовскаго Ставропигиона*. Львовъ, 115.

Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта Ставропигійскаго Института за время отъ 12 н. с. мая 1929 по 27-ое апрѣля 1930 года. 1931. (1931). *Временникъ. Научно-литературныя записки Львовскаго Ставропигиона*. Львовъ.

Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта за время отъ 19 апрѣля 1931 по 8-ое мая 1932 года. (1932). В В. Р. Ваврик (ред.), *Временникъ. Научно-литературныя записки Львовскаго Ставропигиона на 1933 годъ*. Львовъ, 103.

Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта и состояніи Ставропигійскаго Института отъ Фомина воскресенія (8-го мая) 1932 до Фомина воскресенія (23-го апрѣля) 1933 года. (1933). В В. Р. Ваврик (ред.), *Временникъ. Научно-литературныя записки Львовскаго Ставропигиона*. Львовъ, 98–99.

Отчетъ о сѣздѣ РСО. (1936, 5 января). *Русскій голос*, 1(735).

Павлов, О. (2018). Руралізм як світогляд та ідейна течія: історичний вимір. *Регіональна історія України: збірник наукових статей*, 12, 157–186. http://kaf.ep.onaft.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/reisuk_2018_12_10.pdf

Пантелевичъ, В. Р. (1927, 20 марта). Н. Об. в Бресті и малорусская рѣчь. *Русскій голос*, 195.

Пахолків, С. (2014). *Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації* (Х. Николин, пер. з нім.). Львів: ЛА «Піраміда».

Перевезій, В. (1998). *Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20–30-х рр. ХХ ст.* Київ.

Пилипів, І. В. (2013). Правовий статус Греко-католицької церкви в Другої Речі Посполитій (1925–1939 рр.). *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*, 34.

По поводу проголошення русской Аграрной Партіи (1928, 15 січня). *Голосъ народа*, 2(73).

Посли з ББ. Бачинський і о. Яворський на гастролях у Тернополі. (1931, 5 травня). *Діло*, 97.

Программа Русск. Нар. Организациі, принятая на Съѣздѣ 29-го іюня. (1926, 4 іюля). *Русскій голос*, 162.

Промова М. Бачинського посла на соймѣ зъ рамены Рускои Аграрнои Организациі виголошена в сѣчнѣ 1931 р. (1931, 12 цвѣтня). *Голос народа*, 5.

Пустили фарбу. (1930, 9 падолиста). *Голос народа*, 33(194).

Рабское подхалимство. (1929, 20 января). *Русскій голос*, 5(297).

Раповскія походження. (1929, 14 ноября). *Русскій голос*, 89(381).

Резолюціи Съѣзда. (1925, 15 февраля). *Русскій голос*, 110.

Резолюціи VI всекраевого сѣзда Русской Селянской Организациі, состоявше-гося 13 февраля 1937 г. во Львовѣ. (1937, 21 февраля). *Русскій голос*, 7(791).

РНО і РСО. (1930, 12 жовтня). *Діло*, 227.

РСО. (1930а, 9 ноября). *Русскій голос*, 86(480).

РСО. (1930b, 13 ноября). *Русскій голос*, 87(481).

Руда, О. (2016). Мовна політика Другої Речі Посполитої та Чехословацької республіки в сфері освіти (на матеріалах Галичини і Закарпаття). *Проблеми слов'янознавства*, 65, 53–64.

Русска аграрна партія. (1929, 18 січня). *Діло*, 12.

Русский голос. (1926, 15 августа). 142.

Русский голос. (1928, 17 июля). 258–259.

Русский голос. (1930, 6 ноября). 85(479).

Русский голос. (1935, 5 января). 1(735).

Русский голос. (1937, 21 февраля). 7(791).

Русский народный съезд 1 ноября 1923 г. Резолюции съезда и устав Русской народной организации. (1923). Львовь.

Русский Народный съезд. (1923. 3 листопада (21 жовтня)). *Русский голос*, 43.

Санація і москвофіли. (1930, 30 грудня). *Діло*, 289.

Съезд Русской Народной Организации. (1925, 15 февраля). *Русский голос*, 110.

Съезд Русской Народной Организации. (1926, 4 июля). *Русский голос*, 16.

Сливка, Ю. (1985). *Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939)*. Київ.

Соляр, І. Я. (2011). *Зовнішні орієнтації національно-демократичних партій Західної України 1923–1939*. Львів.

Стрѣльба из-за угла. (1930, 16 ноября). *Русский голос*, 88(482).

Хиляк, А. Е. (1935, 5 января). О политическом положении Галицкой Руси. *Русский голос*, 1(735).

ЦДІАЛУ-1: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 129 (Львівський Ставропігійський інститут), оп. 2, спр. 152.

ЦДІАЛУ-2: ЦДІАЛ України, ф. 129, оп. 2, спр. 162.

ЦДІАЛУ-3: ЦДІАЛ України, ф. 130 (Руський народний інститут «Народний дім»), оп. 1, спр. 53, арк. 1–2.

ЦДІАЛУ-4: ЦДІАЛ України, ф. 130, оп. 1, спр. 119, арк. 1–2.

ЦДІАЛУ-5: ЦДІАЛ України, ф. 130, оп. 1, спр. 122, арк. 1–8.

ЦДІАЛУ-6: ЦДІАЛ України, ф. 130, оп. 1, спр. 941, арк. 11.

ЦДІАЛУ-7: ЦДІАЛ України, ф. 388 (Андрусак Микола), оп. 1, спр. 7, арк. 12–13.

Чорновол, І. (2011). Польська національна демократія. В В. А. Смолій (гол. ред.), *Енциклопедія історії України: у 10 т.* (Т. 8: Па–Прик). Київ, 379.

Щоб неправда не ширилася! (1931, 23 квітня). *Діло*, 87.

Ajnenkiel, A. (1980). *Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejów politycznych Polski 1926–1939*. Warszawa.

Ajnenkiel, A. (1989). *Historia sejm polskiego*, 2 (Cz. 2: II Rzeczpospolita). Warszawa.

Ajnenkiel, A. (1998). Polityka Polski w stosunku do Ukraińców w okresie międzywojennym. Wybrane problemy. W R. Niedzielko (red.), *Polska – Ukraina: trudne pytania: materiały II międzynarodowego seminarium historycznego «Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918–1947»* (Warszawa, 22–24 maja 1997), 1–2. Warszawa.

AAN-1: Archiwum Akt Nowych (AAN), sign. 34 (Bezpartyjny Blok współpracy z rządem. Sekretariat generalny. Odezwy wybornie do Sejmu I Senatu 1930), 51/8 p. 1, s. 1, 7.

AAN-2: AAN, sign. 945 (Ministerstwo spraw wewnętrznych).

AAN-3: AAN, sign. 1036 M. (Wydział narodowosciowy. Ministerstwo spraw wewnętrznych), 02. 1566/№ 7, s. 10.

Chalupczak, H., Browarek, T. (1998). *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Chojnowski, A. (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Kraków.

Faryś, J. (2002). Polska bez Piłsudskiego: z dziejów myśli piłsudczykowskiej (1935–1939). *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 8/2, 281–289.

Felinski, M. (1931). Ukraińcy w Izbach Ustawodawczych Polski Odrodzonej. *Sprawy Narodowościowe*, 6, 596.

Kaczmarek, R. (2010). *Historia Polski (1914–1989)*. Warszawa.

Koko, E. (1995). Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918–1939. W T. Stegniera (red.). *Metropolita Andrzej Szeptycki: materiały z sesji naukowej*. Gdańsk, 55–69.

Krasowski, K. (1988). *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*. Warszawa; Poznań.

Mędrzecki, W. (2018). *Kresowy kalejdoskop. Wędrówki przez Ziemię Wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Moklak, J. (1993). Koncepcje staroruskie i prorosyjskie w ukraińskiej myśli politycznej: Ruska Agrarna Organizacja (RAO) i Russka Włościańska Organizacja (RSO). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 103, 149–154.

Moklak, J. (1997). *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej: zagadnienia polityczne i wyznaniowe*. Kraków: Tow. Wydawnicze «Historia Iagellonica».

Moklak, J. (2000). Moskwofilstwo (moskalofilstwo) i rusofilstwo. Uwagi o terminologii w związku z artykułem Andrzeja A. Zięby. *Studia Historyczne*, 43/4, 701–712.

Nowak, M. (2007). *Narodowcy i Ukraińcy. Narodowa demokracja wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce 1922–1939*. Gdańsk.

Pisuliński, J. (2004). *Nie tylko Petlura. Kwestia Ukraińska w Polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923*. Wrocław.

Radziejowski, J. (1976). *Komunistyczna partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne*. Kraków.

Słowo Poiskie. (1930, 19 listopada). 317.

Szumilo, M. (2007). *Ukraińska reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*. Warszawa.

Torzecki, R. (1989). *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków.

Tomaszewski, J. (1985). *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza.

REFERENCES

- Bachinskii, M. (1930, Padolist 2). Kuda nam iti? *Golos naroda*, 32(193) (in Russian).
Bondarenko, Iv. (1930, Iyul 10). Salto-mortale. *Russkii golos*, 51(445) (in Russian).
Valnitskii, E. (1919). *Dokladnaya zapiska delegata Russkago Ispolnitelnago Komiteta vo Lvovъ*. Odessa (in Russian).

- V zashchitu rodnoi zemli. (1925, Noyabr 1). *Russkii golos*, 134 (in Russian).
- Vyzdryk, V. S. (2013). Polska ahrarna reforma ta yii realizatsiia u 20-kh rr. XX st. na zakhidnoukrainskykh zemliakh. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»* (№ 752: Derzhava ta armii), 150–155 (in Ukrainian).
- Vyzdryk, V. S., & Melnyk, O. M. (2018). Deiaki osoblyvosti kolonizatsiinoi polityky Polshchi na zakhidnoukrainskykh zemliakh u mizhvoiennyi period: normatyvno-pravova baza. *Viiskovo-naukovy visnyk*, 30, 136–148 (in Ukrainian).
- Vyshnevskiy, V. (1991). Trahediia pravoslavnykh tserkov u Polshchi. *Pamiatky Ukrainy*, 1 (in Ukrainian).
- Vrazhinnia z zasidannia administratsiinoi komisii soimu dnia 20 sichnia 1930 r. (1931, Sichen 25). *Dilo*, 17 (in Ukrainian).
- Haidai, V. (2013). Rozstanovka politychnykh syl Polshchi na moment stanovlennia Druhoi Rechi Pospolytoy ta v pershi roky yii isnuvannia (1918–1920). *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 6: Istorychni nauky*, 17–25 (in Ukrainian).
- Helei, S. (2013). Vidbudova natsionalnoi kooperatsii u 20-kh rokakh. In S. Helei (Ed.), *Spozhyvcha kooperatsiia Ukrainy. Vid zarozhennia do sohodennia*. Lviv (in Ukrainian).
- Hentosh, L. (2016). Stanovyshche Hreko-katolytskoi tserkvy u Polshchi do pidpysannia Konkordatu 1925 r. *Eminak*, 1(3) (in Ukrainian).
- Hlupota i provokatsiia. (1928, Yanvar 29). *Russkii holos*, 238 (in Russian).
- Holosъ naroda*. (1926, Lystopad 14). 21 (in Russian).
- Holosъ naroda*. (1927, Hrudnia 25). 44(71) (in Russian).
- Holosъ naroda*. (1928, Lypen 1). 23 (in Russian).
- Holosъ naroda*. (1930, Hruden 7). 37 (in Russian).
- Hryshchenko, A. P. (1978). *Prykmetnyk v ukrainskii movi*. Kyiv (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.), f. 2 er (Stanislavivske voievodske upravlinnia, m. Stanislaviv), op. 1 (Viddil suspilno-politychnyi. Pidviddil polityko-natsionalnyi), spr. 760, ark. 24 (in Russian).
- Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl., f. 2 er, op. 1, spr. 1332 (Informatsiia Lvivskoho voievodskoho upravlinnia pro IV zizd RSO i zvernennia «russkykh» orhanizatsii do uriadu pro zakriplennia za nymy Narodnoho domu u Lvovi, 1935. 14 ark.), ark. 3 (in Russian).
- Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl., f. 129 (Lvivskiyi Stavropihiiskiyi instytut), op. 2, spr. 733, ark. 4–6 (in Russian, & in Polish).
- Dalshe idti nekuda. (1930, Noyabr 6). *Russkii golos*, 85(479) (in Russian).
- Demchyshak, R. (2010). «Normalizatsiia» uhoda 1935 r. yak test na vyznachennia politychnoi pryrody lehalnykh ukrainskykh partii Zakhidnoi Ukrainy. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, 22. Lviv, 10–11. https://vlp.com.ua/files/1_2_zmist_vyp_22_Nac-idea.pdf (in Ukrainian).
- Dovkola «Narodnoho Domu». (1929, Liutyi 8). *Dilo*, 29 (in Ukrainian).
- Yedinii russkii front. (1928, Fevral 5). *Golos naroda*, 5(76) (in Russian).
- Yedinii front. (1922, Lipen 29 (16)). *Russkii golos*, 5 (in Russian).
- Zaitsev, O. Yu. (1993). Predstavnyky ukrainskykh politychnykh partii Zakhidnoi Ukrainy v parlamenti Polshchi (1922–1939 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, 72. http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_1993_1_9 (in Ukrainian).

Zaitsev, O. Yu. (1994). *Parlamentska diialnist politychnykh partii Zakhidnoi Ukrainy (1922–1939 rr.)* [Abstrakt of PhD thesis, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy]. Lviv (in Ukrainian).

Zaitsev, O. (1999). Vybery 1922 roku u Zakhidnii Ukraini. *Ukraina moderna*, 2–3, 194–205. <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26d4edc9-aafc-4f87-b787-3cabb9366d63/content> (in Ukrainian).

Zaitsev, O. (2007). Ukrainski politychni partii i orhanizatsii. In Ya. Isaievych, M. Lytvyn, & F. Steblii (EB), *Istoriia Lvova: u 3 t.* (T. 3: Lystopad 1918 – poch. XXI st.). Lviv (in Ukrainian).

Zaitsev, O. (2022). *Ukraintsi v Seimi ta Senati Polshchi (1922–1939)*. Lviv (in Ukrainian).

Zashkilniak, L., & Krykun, M. (2002). *Istoriia Polshchi: vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv*. Lviv (in Ukrainian).

Ziembra, A. A. (1996). Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i uriad II Rechi Pospolytoi Polshchi u 1923–1939 rr. In M. Haliv (Ed.), *Metropoliia Niu-Iorku Sluzi Bozhomu Andreievi u piatydesiatyrichchia yoho smerty*. Niu-Iork, 36–51 (in Ukrainian).

Z organizatsii zhit'ya Russkoi Agrarnoi Partii. (1930, Mart 23). *Golos naroda*, 12(173) (in Russian).

Z sudovoi sali. Dovkola «Narodnoho Domu». (1928, Hruden 4). *Dilo*, 270 (in Ukrainian).

Zuliak, I. (2011). Ukraintsi u Druhii Rechi Pospolytii. *Ukraina – Yevropa – Svit: mizhnarodnyi naukovyi zbirnyk. Serii: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny*, 6–7, 6–7 (in Ukrainian).

Iz nor i zakavarkiv. (1929, Lystopad 20). *Dilo*, 258 (in Ukrainian).

Karenin, V. (1932, Oktyabr 23). Rus i ukraintsi. *Russkii golos*, 41(582) (in Russian).

Kedryn, I. (1931, Sichen 30). Ukrainski dni u soimi. *Dilo*, 21 (in Ukrainian).

Kyrychuk, O. (2008). Konkordat yak sposib vrehuliuvannia derzhavno-tserkovnykh vidnosyn: istorychnyi i suchasnyi svitovyi dosvid dlia Ukrainy. *Istoriia relihii v Ukraini: naukovyi shchorichnyk*, 3, 986–1000 (in Ukrainian).

Kovach, O. (2020). Na ukrainskykh zemliakh u skladi Polshchi, Chekhoslovachchyny ta Rumunii. In V. O. Kotyhorenko (Head of the CT), *Natsionalni menshyny Ukrainy v politychnykh protsesakh XX–XXI stolit: stan i problemy doslidzhennia*. Kyiv, 237–293 (in Ukrainian).

Komar, V. L. (2011). *Kontseptsiiia prometeizmu v politytsi Polshchi (1921–1939 rr.): monohrafiia*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).

Krasivskyi, O., & Marchuk, V. (2006). Ukraintsi v natsionalnii politytsi Polshchi v 20–30-kh rokakh XX stolittia. *Naukovi zapysky [Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy]*, 29 (in Ukrainian).

Krasivskyi, O. (2008). *Ukrainsko-polski vzaïemyny v 1917–1923 rr.* Kyiv (in Ukrainian).

Kto zhe neposl'ïdovatel'ni? (1937, Yanvar 31). *Russkii golos*, 4(788) (in Russian).

Kubiiovych, V. (Ed.). (1994). *Entsyklopediia Ukrainoznavstva. Slovnykova chastyna. Perevydannia v Ukraini* (T. 4: Krushelnytskyi–Misto). Lviv, 1573 (in Ukrainian).

Kuzma, I. (2006). *Slovotvirna synonimiia i slovotvirna variantnist prykmetnykiv v ukrainskii movi*. Lviv (in Ukrainian).

- K IV Słzdu RSO. (1935, Yanvar 20). *Russkii golos*, 2(691) (in Ukrainian).
- Malets, G. (1927, Yanvar 30). Russka Narodna Organizatsiya v 1926 rots. *Russkii golos*, 188 (in Russian).
- Menshinstva i vibori. (1930, 27 noyabrya). *Russkii golos*, 91(485) (in Russian).
- Mi i oni. (1927, Fevral 27). *Russkii golos*, 192 (in Russian).
- Misterii dovkola «Narodnoho Domu». (1928, Kviten 11). *Dilo*, 81 (in Ukrainian).
- Na vichnu hanbu Polshchi, tverdnyi varvarstva v Evropi*. (1931). Praha (in Ukrainian).
- Nahirniak, A. (2009). Osoblyvosti antyukrainskoi polityky polskoï vldy v Halychyni u 1920-kh rokakh. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, 65, 112–116 (in Ukrainian).
- Nauka. Yliustrovanyi mēsiachnyk dlia naroda*. (1926). 89, 203 (in Russian).
- Nasha holovna zadacha. (1923, Cherven 2 (Mai 20)). *Russkii holos*, 21 (in Ukrainian).
- Nashi porazhentsi. Plyan likvidatsii russkogo rukhu v Galichinē. (1927, Zhovtnya 29). *Golos naroda*, 37(64) (in Russian).
- Nashi «russki». (1926, Kviten 22). *Dilo*, 88 (in Ukrainian).
- Neobuzdana komisarschyna. (1928, Hruden 19). *Dilo*, 288 (in Ukrainian).
- O natsionalno-polytycheskom polozheniy. (1937, Mart 7). *Russkii holos*, 9(793) (in Russian).
- Orlevych, I. (2013). Rusofilska techiia na pochatku 1920-kh rokiv u Halychyni. *Halychyna: naukovyi i kulturno-prosvitnyi kraieznavchyi chasopys*, 22–23. Ivano-Frankivsk, 200–209 (in Ukrainian).
- Orlevych, I. (2021). Rusofilska techiia. In I. Orlevych (Ed.), *Rus, Malorosiiia, Ukraina: halytski ukrainsi u poshukakh vlasnoho imeni (XIX – persha polovyna XX stolit)*. Lviv (in Ukrainian).
- Orlevych, I. (2022). Rozkol rusofilstva y utvorennia Russkoi Ahrarnoi partii u 1927 r. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 36, 69–93 (in Ukrainian).
- Otchet o dbyatelnosti Pravyashchago Sovēta Stavropigiiskago Instituta za vremya ot 22-go apriilya 1928 po 12-oe maya 1929 goda. (1929). In V. R. Vavrik (Ed.), *Vremennik. Nauchno-literaturniya zapiski Lvovskago Stavropigiona*. Lvov, 68–69 (in Russian).
- Otchet o dbyatelnosti Pravyashchago Sovēta i sostoyanii Stavropigiiskago Instituta za vremya ot 12 n. st. maya 1929 po 27-e aprēlyya 1930 goda. (1930). In V. R. Vavrik (Ed.), *Vremennik. Nauchno-literaturniya zapiski Lvovskago Stavropigiona*. Lvov, 115 (in Russian).
- Otchet o dbyatelnosti Pravyashchago Sovēta Stavropigiiskago Instituta za vremya ot 12 n. s. maya 1929 po 27-oe aprēlyya 1930 goda. 1931. (1931). *Vremennik. Nauchno-literaturniya zapiski Lvovskago Stavropigiona*. Lvov (in Russian).
- Otchet o dbyatelnosti Pravyashchago Sovēta za vremya ot 19 aprilya 1931 po 8-oe maya 1932 goda. (1932). In V. R. Vavrik (red.), *Vremennik. Nauchno-literaturniya zapiski Lvovskago Stavropigiona na 1933 god*. Lvov, 103 (in Russian).
- Otchet o dbyatelnosti Pravyashchago Sovēta i sostoyanii Stavropigiiskago Instituta ot Fomina voskreseniya (8-go maya) 1932 do Fomina voskreseniya (23-go aprēlyya) 1933 goda. (1933). In V. R. Vavrik (Ed.), *Vremennik. Nauchno-literaturniya zapiski Lvovskago Stavropigiona*. Lvov, 98–99 (in Russian).
- Otchet o sezd RSO. (1936, Yanvar 5). *Russkii golos*, 1(735) (in Russian).

Pavlov, O. (2018). Ruralizm yak svitohliad ta ideina techiia: istorychnyi vymir. *Rehionalna istoriia Ukrainy: zbirnyk naukovykh statei*, 12, 157–186. http://kaf.ep.onaft.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/reisuk_2018_12_10.pdf P (in Ukrainian).

Pantelevich, V. R. (1927, Mart 20). N. Ob. v Bresti i malorusskaya rĕch. *Russkii golos*, 195 (in Russian).

Pakholkiv, S. (2014). *Ukrainska inteligentsiia u Habsburzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii* (Kh. Nykolyn, Trans.). Lviv: LA «Piramida» (in Ukrainian).

Perevezii, V. (1998). *Hreko-katolytska tserkva v umovakh ukrainsko-polskoi konfrontatsii 20–30-kh rr. XX st.* Kyiv (in Ukrainian).

Pylypiv, I. V. (2013). Pravovyi status Hreko-katolytskoi tserkvy v Druhoi Rechi Pospolytii (1925–1939 rr.). *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats*, 34 (in Ukrainian).

Po povodu proholoshennia russkoi Ahrarnoi Partiy (1928, Sichen 15). *Holosъ naroda*, 2(73) (in Russian).

Posly z BB. Bachynskiy i o. Yavorskyi na hastroliakh u Ternopoli. (1931, Traven 5). *Dilo*, 97 (in Ukrainian).

Prohramma Russk. Nar. Orhanyzatsiy, pryniataia na Sĕĕzdzĕ 29-ho iunia. (1926, Iiul 4). *Russkii holos*, 162 (in Russian).

Promova M. Bachinskogo posla na soimĕ z rameni Russkoi Agrarnoi Organizatsii vigoloshena v sĕchnĕ 1931 r. (1931, Tsvĕtnya 12). *Golos naroda*, 5 (in Russian).

Pustili farbu. (1930, Padolist 9). *Golos naroda*, 33(194) (in Russian).

Rabskoe podkhalimstvo. (1929, Yanvar 20). *Russkii golos*, 5(297) (in Russian).

Rapovskiya pokhozhdeniya. (1929, Noyabr 14). *Russkii golos*, 89(381) (in Russian).

Rezolyutsii Sĕzda. (1925, Fevral 15). *Russkii golos*, 110 (in Russian).

Rezolyutsii VI vsekraevogo sezda Russkoi Selyanskoi Organizatsii, sostoyavshegosya 13 fevralya 1937 g. vo Lvovĕ. (1937, Fevral 21). *Russkii golos*, 7(791) (in Russian).

RNO i RSO. (1930, Zhovten 12). *Dilo*, 227 (in Ukrainian).

RSO. (1930a, Noyabr 9). *Russkii golos*, 86(480) (in Russian).

RSO. (1930b, Noyabr 13). *Russkii golos*, 87(481) (in Russian).

Ruda, O. (2016). Movna polityka Druhoi Rechi Pospolytoi ta Chekhoslovatskoi respubliky v sferi osvity (na materialakh Halychyny i Zakarpattia). *Problemy slovianoznavstva*, 65, 53–64 (in Ukrainian).

Russka ahrarna partiia. (1929, Sichen 18). *Dilo*, 12 (in Ukrainian).

Russkii golos. (1926, Avgust 15). 142 (in Russian).

Russkii golos. (1928, Iyul 17). 258–259 (in Russian).

Russkii golos. (1930, Noyabr 6). 85(479) (in Russian).

Russkii golos. (1935, Yanvar 5). 1(735) (in Russian).

Russkii golos. (1937, Fevral 21). 7(791) (in Russian).

Russkii narodnii sezĕd 1 noyabrya 1923 g. Rezolyutsii sezda i ustav Russkoi narodnoi organizatsii. (1923). Lvov (in Russian).

Russkii Narodnii sĕzĕd. (1923. Listopad 3 (Zhovten 21)). *Russkii golos*, 43 (in Russian).

Sanatsiia i moskvofily. (1930, Hruden 30). *Dilo*, 289 (in Ukrainian).

Sĕzĕd Russkoi Narodnoi Organizatsii. (1925, Fevral 15). *Russkii golos*, 110 (in Russian).

- Słzhd Russkoi Narodnoi Organizatsii. (1926, Iyul 4). *Russkii golos*, 16 (in Russian).
- Slyvka, Yu. (1985). *Zakhidna Ukraina v reaktsiinii politytsi polskoi ta ukrainskoi burzhuzii (1920–1939)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Soliar, I. Ya. (2011). *Zovnishni oriiientatsii natsionalno-demokratychnykh partii Zakhidnoi Ukrainy 1923–1939*. Lviv (in Ukrainian).
- Strblba iz-za ugla. (1930, Noyabr 16). *Russkii golos*, 88(482) (in Russian).
- Khilyak, A. Ye. (1935, Yanvar 5). O politicheskomo polozenii Galitskoi Rusi. *Russkii golos*, 1(735) (in Russian).
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy), f. 129 (Lvivskiy Stavropihiiskiy instytut), op. 2, spr. 152 (in Russian, & in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, f. 129, op. 2, spr. 162 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, f. 130 (Ruskyi narodnyi instytut «Narodnyi dim»), op. 1, spr. 53, ark. 1–2 (in Russian, & in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, f. 130, op. 1, spr. 119, ark. 1–2 (in Polish, & in Ukrainian).
- TsDIAL Ukrainy, f. 130, op. 1, spr. 122, ark. 1–8 (in Russian, & in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, f. 130, op. 1, spr. 941, ark. 11 (in Russian, & in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, f. 388 (Andrusiak Mykola), op. 1, spr. 7, ark. 12–13 (in Ukrainian).
- Chornovol, I. (2011). Polska natsionalna demokratiia. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t.* (T. 8: Pa–Pryk). Kyiv, 379 (in Ukrainian).
- Shchob nepravda ne shyrylasia! (1931, Kviten 23). *Dilo*, 87 (in Ukrainian).
- Ajnenkiel, A. (1980). *Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejów politycznych Polski 1926–1939*. Warszawa (in Polish).
- Ajnenkiel, A. (1989). *Historia sejmu polskiego*, 2 (Cz. 2: II Rzeczpospolita). Warszawa (in Polish).
- Ajnenkiel, A. (1998). Polityka Polski w stosunku do Ukraińców w okresie międzywojennym. Wybrane problemy. W R. Niedzielko (red.), *Polska – Ukraina: trudne pytania: materiały II międzynarodowego seminarium historycznego «Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918–1947» (Warszawa, 22–24 maja 1997)*, 1–2. Warszawa (in Polish).
- Archiwum Akt Nowych (AAN), sign. 34 (Bezpartyjny Blok współpracy z rządem. Sekretariat generalny. Odezwy wybornie do Sejmu I Senatu 1930), 51/8 p. 1, s. 1, 7.
- AAN, sign. 945 (Ministerstwo spraw wewnętrznych) (in Polish).
- AAN, sign. 1036 M. (Wydział narodowosciowy. Ministerstwo spraw wewnętrznych), 02. 1566/№ 7, s. 10 (in Polish).
- Chalupczak, H., Browarek, T. (1998). *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (in Polish).
- Chojnowski, A. (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Kraków (in Polish).
- Faryś, J. (2002). Polska bez Piłsudskiego: z dziejów myśli piłsudczykowskiej (1935–1939). *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 8/2, 281–289 (in Polish).
- Felinski, M. (1931). Ukraińcy w Izbach Ustawodawczych Polski Odrodzonej. *Sprawy Narodowościowe*, 6, 596 (in Polish).
- Kaczmarek, R. (2010). *Historia Polski (1914–1989)*. Warszawa (in Polish).
- Koko, E. (1995). Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918–1939. W T. Stegniera (red.). *Metropolita Andrzej Szeptycki: materiały z sesji naukowej*. Gdańsk, 55–69 (in Polish).

Krasowski, K. (1988). *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*. Warszawa; Poznań (in Polish).

Mędrzecki, W. (2018). *Kresowy kalejdoskop. Wędrowki przez Ziemię Wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Kraków: Wydawnictwo Literackie (in Polish).

Moklak, J. (1993). Koncepcje staroruskie i prorosyjskie w ukraińskiej myśli politycznej: Ruska Agrarna Organizacja (RAO) i Russka Włościańska Organizacja (RSO). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 103, 149–154 (in Polish).

Moklak, J. (1997). *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej: zagadnienia polityczne i wyznaniowe*. Kraków: Tow. Wydawnicze «Historia Iagellonica» (in Polish).

Moklak, J. (2000). Moskwofilstwo (moskalofilstwo) i rusofilstwo. Uwagi o terminologii w związku z artykułem Andrzeja A. Zięby. *Studia Historyczne*, 43/4, 701–712 (in Polish).

Nowak, M. (2007). *Narodowcy i Ukraińcy. Narodowa demokracja wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce 1922–1939*. Gdańsk (in Polish).

Pisuliński, J. (2004). *Nie tylko Petlura. Kwestia Ukraińska w Polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923*. Wrocław (in Polish).

Radziejowski, J. (1976). *Komunistyczna partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne*. Kraków (in Polish).

Słowo Poiskie. (1930, 19 listopada). 317 (in Polish).

Szumilo, M. (2007). *Ukraińska reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*. Warszawa (in Polish).

Torzecki, R. (1989). *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków (in Polish).

Tomaszewski, J. (1985). *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza (in Polish).

Iryna ORLEVYCH

Doctor of Historical Sciences, Senior Research Fellow

Head of the Department of Modern History of Ukraine

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

Research Fellow

Institute of Religious Studies –

Branch of the Lviv Museum of History of Religion

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7530-9833>

e-mail: i.orlevych@gmail.com

RUSSOPHILES OF GALICIA AND THE POLISH GOVERNMENT OF THE INTER-WAR PERIOD: BETWEEN OPPOSITION AND COOPERATION

The revival of Russophilia (Muscovophilia) in the interwar period and its institutionalization in the RNO in 1923 are revealed. It is shown that this was facilitated by the conformism of representatives of this movement towards the Polish authorities and their support, which made it possible to officially establish themselves in the new political system. The differentiation of the Muscovophile movement of that time (the split in 1926 and the

formation of the RAP) is traced, which was caused by the attempts of the state authorities to use the RAP to disunite Ukrainian political forces and the desire of members of this party to seize the People's House.

The position of Muscovophiles on the current issues relevant to the Ukrainians of Galicia in the fields of science, education, economics and religion is examined in comparison with the position of the Polish authorities.

The attitude of Russophiles towards the government, their participation in power structures and campaigns (in particular in the elections of 1928 and 1930) is characterized. The differences between the RNO and the RAP are identified, in particular in their relations with the authorities, their assessment of pacification and other complex pages of the history of Ukrainian-Polish relations.

The terminological characteristics of Russophiles, their ideological beliefs and their understanding by the Polish authorities, its official definitions of Ukrainians and representatives of Russophilia are analyzed.

The quantitative and qualitative composition of the political elite of interwar Muscovitism is illustrated, their professional involvement, level of education, and career growth opportunities for Ukrainians in interwar Poland are clarified.

Key words: Russophiles/Muscovophiles, Rus' People's Organization, Rus' Agrarian Party, Second Polish-Lithuanian Commonwealth, interwar period.

*Стаття: надійшла до редакції 21.07.2025
прийнята до друку 26.08.2025*